

Рівненський інститут післядипломної педагогічної освіти
Комунальна науково– методична установа
«Березнівський районний методичний кабінет»
Березнівської районної ради
Кам'янська загальноосвітня школа I-III ступенів

Конкурс-ярмарок педагогічної творчості

Номінація «Художня культура»

Розвиток художньої культури індійського та китайського народів

Гуцал Любов Василівна,
учитель
художньої культури

Зміст

Вступ

I. Культура Індії.

1. Періодизація історії Древньої Індії
2. Харапська цивілізація
3. Літературна традиція
4. Буддизм
5. Мистецтво
6. Індійська музика
7. Кіно
8. Визначні місця
9. Індійський одяг

II. Культура Китаю

1. Китайська писемність
2. Давня релігія. Державна ідеологія і релігійнофілософські системи Стародавнього Китаю
3. Давньокитайська література
4. Архітектура і образотворче мистецтво
5. Великі винаходи китайського народу. Наукові знання
6. Національна бібліотека Китаю
7. Пекінська опера
8. Теракотова армія

Висновки

Література

Вступ

Культура - це прагнення до милозвуч-ності і світла, головне ж - до того, щоб і милозвучність, і світло переважали.

Метью Арнолд

Одною із центральних проблем розуміння древнього світу – осмислення різноманіття унікальності древніх культур, віддалених від нинішніх часом і простором. Усі вони, взяті разом, формують якесь цивілізаційне ціле. Своїм різноманіттям і унікальністю вони значною мірою вплинули на формування й характер сучасної цивілізації. Саме у цій ролі, своїми досягненнями, базою до створення нинішнього науково-технічного світу, їхня культурна єдність і знаходить значимість. З іншого боку, якщо вважати цивілізацію моральною, інтелектуальною цінністю і технічним обладнанням культури, засобом подолання історичного простору на географічній території, то тут на першому плані постає своєрідність культур і їхня спроможність співіснувати, не проникаючи одна в одну. Проте, стан сучасного суспільства перестає бути обов'язковим, стають можливими інші культурні варіанти. Давні культури Сходу та Заходу пережили корінний історичний поворот - поява людини сучасного типу. Прийшов кінець міфологічному епосу, почалася боротьба раціонального досвіду з міфом, вироблялися засадничі поняття і категорії, які будували основи світових релігій. У Індії виникли Упанішади, жив Будда, у Китаї розвивалися потужні філософські школи, в Ірані вчив Заратустра, в Палестині виступали пророки, у Греції - це час Гомера, філософів Парменіда, Геракліта, Платона, трагіків, Архімеда.

Саме тоді перед людиною відкрилися і власна безпорадність і велич навколишнього світу; знадобилися нові шляхи і інструменти організації існування. Людина шукає нові запитання, раніше усталені віру, переглядає свої рішення, звичаї і норми. Людина спроможна

слухати і розуміти те, про що раніше не замислювалася, і таким чином відкривати у собі дедалі нові можливості.

I. Стародавня Індія

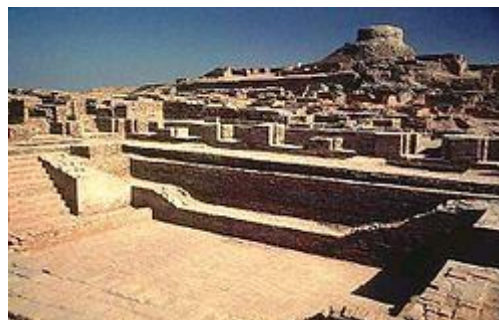
Термін **Стародавня Індія** охоплює період від зародження на території Індостану перших держав до розпаду імперії Гуптів в 6 столітті. В цей період склалися основи індійської культури, виникла більшість із основних індійських релігій, розвинулися основні індійські філософські школи.

1. Періодизація історії Древньої Індії

У історії і культурі Древньої Індії можна виділити декілька періодів. Поява перших великих держав, створених, як вважають, дравидськими племенами, відносять до III тис. до н.е. Їм на зміну приходить «арійська цивілізація», пов'язана з появою спочатку на північному заході Індії, а потім і на більшій частині півострова індоєвропейських племен, що називали себе «аріями» («благородні», «з хорошої сім'ї»). У цей час (приблизно XV-VI ст. до н.е.) виникає спочатку безліч окремих держав, а з VI ст. до н.е. починає посилюватися одне з них - Магадха, що знаходиться в долині Гангу.

Один з її царів - Чандрагупта, фундатор династії Маур'їв, в IV ст. до н.е. уперше в історії Індії об'єднав її в єдину державу - імперію Маур'їв (IV - II ст. до н. е.). Наступний період пов'язаний з підкоренням північної частини Індії кушанами, вихідцями з Середньої Азії - панування Кушанської династії (I - III ст. до н.е.). Нового загальноіндійського об'єднання вдалося досягнути династії Гуптів в IV - VI ст. н.е.

2.Харапська цивілізація

Розкопки Мохенджо-Даро.

Ареал розповсюдження індської цивілізації.

Статуетка жерця із Мохенджо-Даро.

До середини XIX ст. світ нічого не знав про найдревнішу цивілізацію в долині Інду, вважаючи, що культуру в Індію принесли арії. Однак випадкова знахідка англійського генерала Каннінгема в районі села Хараппа, який виявив цікаві печаті з абсолютно невідомими написами, примусила переглянути цей погляд і почати з 20-х років XX ст. планомірні розкопки. Це привело до приголомшливих відкриттів.

Були знайдені великі міські поселення - Хараппа, Мохенджо-Даро, Калібанган. Вони будувалися за схожими проектами і склалися з «цитаделі» - «верхнього» міста, розташованого на горбі, і «нижнього» міста з житловими спорудами. Будівлі зводилися з обпеченої цегли, зв'язуючим матеріалом був мулкий або гіпсовий розчин. Вулиці перетиналися суворо перпендикулярно, на

перехрестях кути будівель закруглялися, щоб не перешкоджати рухові, ширина вулиць сягала не більше 10 метрів. Будинки не мали прикрас і вікон, що виходять на вулицю. Жителі цих древніх міст були дуже консервативні. Розташування вулиць не мінялося віками, а нові будинки зводилися на місці старих. У всіх містах була система каналізації, причому здійснювалося як водопостачання, так і відведення стічних вод. Нічого подібного в інших державах того часу ще не зустрічалося. Існували також громадські купальні, які служили швидше усього для ритуального обмивання. Ремісники навчилися добре обробляти метали - мідь, олово, бронзу, золото, срібло, але при цьому абсолютно не знали заліза. Обширними були торгові зв'язки, про що свідчать знахідки гирь і виміральної лінійки.

Хараппа

Калібанган

Археологи у великій кількості знаходять статуетки з глини, м'яких пород каменя. Особливу увагу фахівців привернула бронзова статуетка оголеної танцівниці і скульптурне зображення бородатого чоловіка, що умовно іменується «жрецем». Також було дуже розвинене гончарне ремесло.

Дуже своєрідні печатки-амулетів із зображеннями людей, богів і тварин, і, найголовніше, із зразками древньої писемності. Вона не була алфавітною і складалася з малюнків (пиктограм). Рядки розташовувалися горизонтально і включали в себе до 8 знаків. Писали справа наліво. Розшифровка цих написів досі ще не завершена, хоч встановлено дравідський характер мови. За малюнками на печатках можна робити висновки і про певний зв'язок релігії жителів Хараппи з подальшими релігійними віруваннями Індії (наприклад, зображення богів в позі йоги).

Індська (Хараппська) держава вела активну внутрішню торгівлю. Донині не з'ясовано, якою була форма влади і державний устрій: за розмірами вона могла бути імперією (понад 1100 км з півночі на південь і понад 1600 км із заходу на схід), але є припущення, що голову держави міг тут обирати народ. Близько 1800–1700 до н.е. Харрапська держава починає занепадати. Проте саме ця цивілізація вважається колискою всієї теперішньої індійської культури.

3. Літературна традиція

В середині II тис. до н. е. культура Хараппи приходить в занепад, причини якого остаточно не з'ясовані. Як одну з них можна розглядати проникнення в Індію з півночі арійських племен. Вони вже були знайомі із залізом і досить швидко перейшли від кочового скотарського до осідлого землеробського способу життя з штучним зрошенням землі.

Подальша культурна традиція Індії передусім знаменна і особливо цікава різноманітністю, складністю духовного життя — виникненням і зміною, боротьбою і співіснуванням, взаємодією і взаємовпливом різних релігій, а також тісно пов'язаних з ними філософських, етичних, естетичних шкіл і вчень. Основні напрями цього непростого шляху відомі нам по найбагатшій літературній спадщині.

Для суспільних представлень древніх арійців характерним явищем була наявність варн — своєрідних станових груп, які стали складатися у них ще до переселення на Індостан. До кінця II тис. до н. е. остаточно складається доктрина про 4 варни, кожна з яких, за переказами, була створена з тієї або іншої частини тіла першолюдини Пуруші (або в пізнішій традиції Праджапаті, втілення бога Брахми): брахмани (жреці) — з вуст; кшатрії (знать, воїни) — з плечей; вайшії (землеробці, ремісники, торговці) — зі стегон; шудри (низи суспільства — слуги, бідняки, переселенці і т. д.) — зі ступнів ніг.

Чотирирука скульптура Брахми

Арійські закони забороняли шлюби поза варнами, не допускали їх змішування, і не дозволяли навіть торкатися до людей, що стоять поза варнами — прибиральників сміття, могильників, катів. Вони так і називалися — «недоторкані». За вдачею арійці вважались надзвичайно емоційними, схильними до вживання хмільних напоїв, азартних ігор, музики.

В епоху «Рігведи» почав складатися й такий суто індійський феномен, як станово-кастова система. Тут вперше обґрунтовувалось морально-правові мотиви поділу індійського суспільства на 4 основні стани: брахманів (жреців), кшатріїв (воїнів), вайшіїв (землероби), шудрів (слуг). Згодом було зформовано ще багато підстанів, каст.

«Рігведа»

І в сучасній Індії джерелом мудрості вважаються «Веди» — збірники священних гімнів в честь арійських богів. Відомі 4 таких збірники. Найдревніший з них — «Рігведа» — відноситься до III, а частково і до кінця VI тис. до н. е. і складається з 10 книг і 1028 гімнів. Пізніше були складені «Самаведа» і «Яджурведа», що включають в себе співи і жертвні формули. Остання - «Атхарваведа» — містить магичні формули. До ведійської літератури відносять також різні коментарі до Веди, написані в пізніший період.

«Веди»

Ведична література дає нам уявлення про релігію древніх аріїв. Вони вважали, що Всесвіт складається з трьох світів: небо, повітря і земля. І боги, відповідно, ділилися на 3 групи. На початку I тис. до н. е. на основі ведизму і вірувань доарійського населення виникає брахманізм. Згідно з ним лише брахмани могли виконувати релігійні обряди і вчити людей релігії. На зміну старим ведичним богам — Варуні, Індрі, Сур'ї — приходять нові: Брахма вважається творцем світу, Вішну — його охоронцем, а Шива — руйнівником.

Одночасно виникає вчення про міграцію душ (сансара — «блукання», «переродження»), про «дхарму» — закон, моральний порядок і про «карму» — діяння людини, що визначають її становище. Сюди ж примикає і уявлення про «мокшу» — стан «ненароджуваності і невмирання». Всі ці релігійно-філософські переконання знайдуть своє відображення в пізнішому буддизмі і індуїзмі.

Брахманізм склав легенди про подвиги героїв Крішні і Рами, які лягли в основу древніх епічних поем — «Махабхарати» і «Рамаяни». Перша з них («Велика війна нащадків Бхарати») була складена, за переказами, мудрецем і співаком В'ясою і складається з 18 книг, що включають в себе 107 тисяч двовіршів. Це в 8 раз більше, ніж обсяг «Іліади» і «Одіссеї», разом взятих. Сюжетною основою епосу є боротьба за владу нащадків легендарного Бхарати — Пандавів і Кауравів. Але «Махабхарата» — не тільки літературний твір, вона є також закономірним трактатом і священною книгою. Особливо це торкається шостої її частини, названої «Бхагавадгіта» («Гімн бога»), що містить повчання Крішні. Гімни заторкують безлічі проблем загального характеру. «Рамаяна» («Оповідь про Раму») за розмірами поступається «Махабхараті», але відрізняється більшою стрункістю і образністю. В основі сюжету лежить історія життя Рами — ідеального сина і ідеального правителя, його любов до Сіти, її викрадення царем ракшасів (демонів), перемога Рами і його панування. Обидві поеми стали національним надбанням індійського народу, невичерпним джерелом сюжетів і образів для літератури і мистецтва на багато віків.

Починаючи з VI с. до н. е. в побут широко вводяться нові твори брахманістів — сутри і шастри — своєрідні трактати з різних галузей знань. З'являються збірники звичайного права, найвідоміший з

яких — «Закони Ману». Складаються перші філософські школи: саннх'я, йога, ньяя, вайшешика, міманса, веданта, найвойовничою з яких була остання. У V–IV ст. до н. е. брахман Паніні створює єдину літературну мову — санскрит («обчищений», на відміну від «пракритів» — розмовних мов), яка стала мовою міжіндійського спілкування.

VI ст. до н. е. пов'язаний в історії Індії з появою нових вірувань — джайнізму і буддизму. Термін «джайнізм» походить від слова «джина» — переможець (мається на увазі переможець над кругообігом перероджень). Його фундатор Махавіра жив у VI с. до н. е. В основі вчення — шлях звільнення від сансари через дотримання «трьох скарбів» джайнізму — «правильне знання», «правильне бачення» і «правильна поведінка». Махавіра наказував своїм послідовникам аскетизм і ахімсу — неспричинення шкоди всім живим істотам, як умова порятунку душі.

4. Буддизм

Створення буддизму - однієї з сучасних світових релігій - зв'язують з ім'ям Сіддхартхи Гаутами (563-483 рр. до н.е.), який в 28 років покинув будинок батька-раджі і 7 років знаходився в мандрівках, поки на нього не зійшло просвітлення і він не став Буддою («Просвітленим»). Будда відкрив чотири «благородні істини» про те, що життя є страждання, що їхньою причиною є людські бажання, пристрасті, прагнення життя, і що вихід з цього - подолання всіх пристрастей. Головна мета людини - досягнення «нірвани», стану, коли людина назавжди вимикається з процесу перероджень. Таким чином, порятунок був можливий для кожної людини незалежно від її походження через самовдосконалення і без яких-небудь посередників (наприклад, брахманів). Найвищого зльоту буддизм досягає при Ашоці - третьому імператорові з династії Маур'їв (268-232 рр. до н.е.). Він скликав буддійський собор, де були затверджені канонічні основи буддизму. Завдяки його зусиллям буддизм виходить за межі Індії.

Статуя будди Гаутами з Гандгари

Народження будди Гаутами

З часу підкорення Північної Індії Кушанською імперією (1 ст.) відбуваються і серйозні зміни в індійському суспільстві. На основі системи варн починає складатися кастова система. Касты, або «джати» - замкнені групи населення зі своїми звичаями і законами. Члени «джати» жили в одній місцевості, займалися однорідною діяльністю, мали свою адміністрацію, систему взаємодопомоги, загальну касу. Спілкування між членами різних каст обмежувалося.

У Кушанську епоху оформляється новий напрям буддизму - махаяна, де Будда стає богом бодхисаттв - святих, що досягли рівня Будди, але на час відмовилися увійти в нирвану зі співчуття до людства. Буддизм в цей час підкоряє Китай і Індокитай, трохи пізніше досягає Кореї. Починаючи з 4 ст. розповсюджується релігійна освіта. У 5 столітті цар Кармагупта з династії Гуптів відкрив найвідоміший буддистський університет - монастир Наланда у Північному Біхарі. Пізніше з'явилися університети в Таксилі і Аджанті.

У боротьбі з буддизмом починає формуватися новий тип брахманізму - індуїзм. Основу нового вчення склала «Бхагавадгіта». Виходячи з того, що кожне божество - це іпостась, втілення верховного бога (як Рама або Крішна були втіленням бога Вішну), індуїзм дозволяв будь-які культу і вірування, виявляючи при цьому ще більшу терпимість, ніж буддизм. Головні боги індуїзму - Шива, Вішну і богиня Шакті - були також виявами вищого божества - Брахми, що восідає у вічній медитації на вершині Гімалаїв.

Шива

Вішну

Шакті

Таким чином в ході древньої історії Індії оформилися основні релігійні вчення: на основі ведичної традиції - брахманізм, що трансформувався в індуїзм; джайнізм; буддизм, а всередині нього - безліч різних напрямів.

5.Мистецтво

Всі релігії впливали не тільки на літературну традицію, але і на архітектуру і образотворче мистецтво. Спочатку арійські племена використовували для будівництва майже винятково дерево. Кам'яні палаци замість дерев'яних споруд стали зводитися в період царювання імператора Ашоки з династії Маур'їв. Відомий його палац в Паталіпутрі - столиці Магадхи. Повсюдно ставилися стамбхи - кам'яні стовпи з буддійською символікою або зображеннями тварин і висіченими на них написами (наприклад, Левова капітель із Сарнатха, зведена на місці першої проповіді Будди, що стала гербом сучасної Індії). У цей же час з'являються і перші ступи - культові споруди напівсферичної форми, в яких зберігаються реліквії, пов'язані з Буддою. За переказом Ашока звів 84000 ступ.

Стабха

Капітель стамбхи Ашоки з Сарнатха («Лєвова капітель»)

Прекрасні архітектурні пам'ятники дійшли до наших днів з часів Кушанської імперії. Це передусім чайтї - печерні храми, зведення яких стає традицією (наприклад, печерні комплекси в Каркі і Еллорі). Унікальний храм в Кайласі з'єднав в собі образи і мотиви з індуїзму, джайнізму і буддизму. Найвідоміший скельний храмовий комплекс знаходиться в Аджанті. Її печерні храми зберігли єдині в своєму роді багатобарвні фрески. Реалістичними і в той же час стилізованими розписами покрито все: і стіни, і стелі, і колони.

Чайтї, Боробудур.

До Кушанської епохи в образотворчому мистецтві Індії Будда зображався тільки у вигляді символів, тепер з'являються його зображення у вигляді людини. Його часто оточують бодхисаттви, як, наприклад, на стіні з Катри (2 ст.).

Найпоширенішим напрямом в мистецтві цього часу стає гандхарське, назване так на ім'я місцевості Гандхарі на північному заході Індії. Воно з'єднало в собі традиції середньоазіатської, іранської, індійської і елліністичної культури. Прикладами можуть служити статуя Будда з Хоті-Мардана і сидячий Будда з Тахті-Бахі. Зображення в гуптському мистецтві стають менш сухими, вишуканішими і чуттєвішими. Будда зі знаменитої статуї з Сарнатха IV ст. з'являється як ідеальна людина, що досягла стану нірвани.

Загалом імператори з династії Гуптів всіляко протегували художній творчості. На основі древнього вигляду театрального мистецтва - пантоміми - виникає драматургія. При дворі Чандрагупти II (380-415 рр.) жили найкращі поети його часу. Найбільш відомий з них Калідаса (353-420). До нас дійшли три його драми, найдовершенішою з яких є «Шакунтала». Існував і народний театр, що з'єднував музику і пластику танцю. Індійці дуже любили логічні ігри. Одна з них - чатуранга (шатрандж) - дійшла і до нас у вигляді сучасних шахів.

Народження Шакунтали - Вішвамітра відкидає дитини. Картина Раджі Раві Варми.

Чатуранга. Початкова позиція. Дошка без розмітки.

Досягають високого рівня наукові знання. Однією із загадок для сучасних вчених залишається неіржавіюча залізна колона в Поділі. Математика вже знала витягання квадратного і кубічного коренів. Астрономи встановили, що Земля обертається навколо своєї осі, і що Місяць запозичає своє світло у Сонця. У середні віки ці знання, як і індійські цифри, перейняли араби.

6.Індійська музика

Індійська музика — включає розмаїтість живих й історичних жанрів народної, популярної, естрадної й класичної музики. Індійська класична музика, представлена традиціями карнатак і хіндустані, сходиться до Самаведи й описана як складна й різноманітна система, що впливає на зовнішній і внутрішній світ, у ряді трактатів перших століть нашої ери і середньовіччя. У сучасності вона пов'язана з високою традицією й особливо з релігійною практикою. Народна музика важлива для збереження ідентичності численних народів Індії. У період мусульманського завоювання індійська музика увібрала й асимілювала ряд традицій й інструментів арабської музики, а в період європейського колоніального панування — елементи й інструменти музики Європи. В XX столітті індійська музика за допомогою ряду видатних європейських та американських музикантів, а також кінематографу й рухів хіпі, нью-ейдж, прозелітичного вайшнавізму й інших стала одним зі значних компонентів музичної розмаїтості загальносвітової культури.

Витоки

Індійська музика є однією з найдревніших і самобутніших музичних культур. Її витоки до цивілізацій Хараппи і Мохенджо-Даро (3-є тис. до н. е.). Важливий етап розвитку індійської музики пов'язаний з найдавнішими літературними пам'ятниками — Ведами, представлений речитацією священних текстів Ригведи і більш розвинутими мелодичними взірцями гімнотворчості, зафіксованими в Самаведі (веда мелодій). Поряд з культово-ритуальною ведичною традицією існували розвинені форми народного і світського мистецтва.

Фольклор

Видове, жанрове, ладово-ритмічне багатство індійського фольклору пояснюється тим, що Індія — країна поліетнічна, багатомовна. Поширені:

- балади (які часто розігруються як народні вистави на епічні і історичні сюжети) — *повала* і *лавані* в Махараштрі, *бурракатха* в Андхрі, *набуджі* в Раджастхані, *пандавані* в Мадх'я-Прадеш;
- пісенно-танцювальні форми — *гарба* в Гуджараті, *суа* в Мадх'я-Прадеш, *колаттам* в Кералі, *чакрі* в Кашмірі;
- ліричні пісні — *бхатіалі* в Бенгалії, *дхола* в Пенджабі, *паніхарі* в Раджастхані;
- трудові — *шари* в Бенгалії, *махітья* в Пенджабі, *каджари* в Уттар-Прадеш.

Інструментарій включає:

- ударні — *дгол*, *дголак*, *дамару*, *удуккаї*, *даф*, *тамматаї*, *канджира*, *гумматі*, *нагара*;
- духові — *комбу*, *сингх* (різновиди рога), *тиручиннам*, *карна* (прямі труби), *бансури*, *муралі*, *алгоза* (флейти), *пунги*, *махуди*, *гхонга*, *мохори*, *нагасар*, *сурнай*, *нафери*;
- струнно-щипкові — *ектар*, *дотара*, *тунтуне*, *джантар*;
- струнно-смичкові — *камайча*, *банам*, *саринда*.

Дголак

Дамара

Алгоза

Сурнай

Дотара

Класична музика

Класичне музичне мистецтво, ранні форми якого сформувались у VII століття, поширюється при дворах знаті, у традиційному театрі і поряд з культово-релігійними жанрами — у храмовому мистецтві. Індійська класична музика існувала як монодійна традиція, її основою стала рага. Філософсько-естетичні і теоретичні принципи індійського класичного мистецтва, зокрема музики, одержали обґрунтування в трактатах «Натьяшастра» Бхараті (близько 2-4 ст. н.

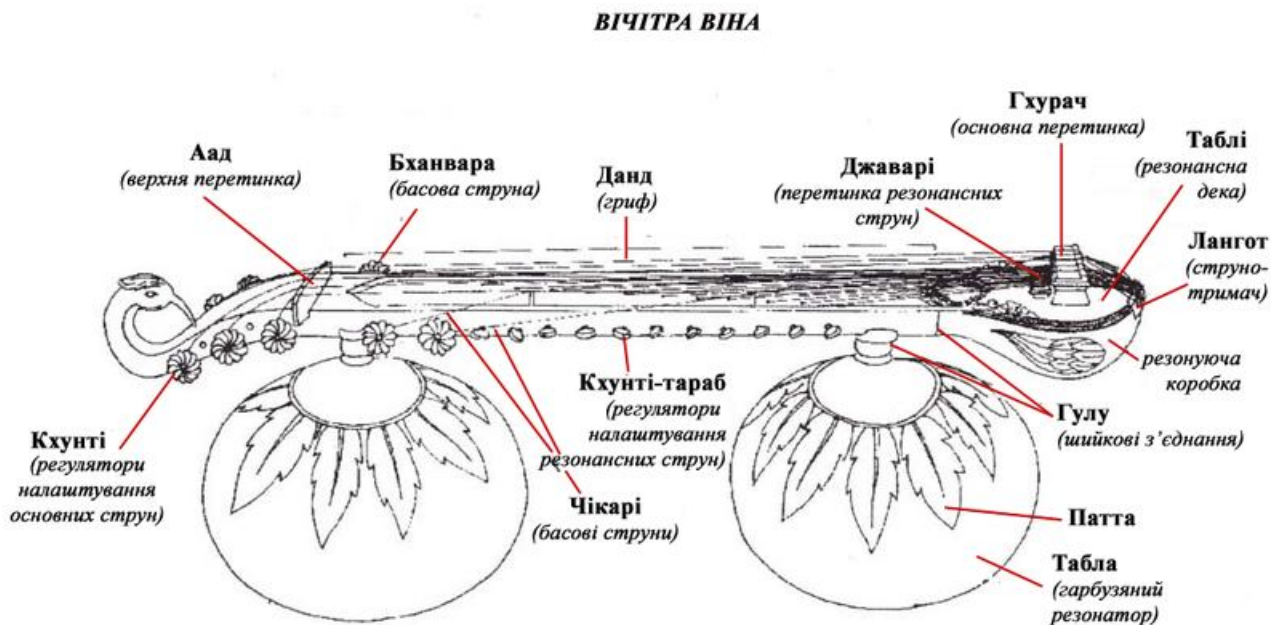
е.), «Брихаддеші» Матангі (5 — 7 століття), «Сангіта-ратнакара» Шарнгадеві (13 ст.), «Сварамелакаланідхі» Рамаматї (16 століття) та інші. Звук (*нада*) розглядався у вигляді енергії космосу, життя, що дало початок, а ритм розвитку Всесвіту, як вважалося, втілювався за допомогою певного сполучення музичних звуків (ритічна система *тала*). На основі космологічних уявлень в музиці виникають аналогії 7 основних звуків індійського ладу з 7 планетами Сонячної системи, а також звукова градація октави на 25 інтервалів менших за півтон — *шруті*. Кожному музичному звукові відповідав певний поетично-кольоровий символ, а лад, складений з урахуванням переваги тих або інших тонів й опорних ступенів (*ваді* і *самваді*), розглядався як носій конкретного образно-емоційного змісту. Північноіндійська музична система спирається на 10 ладів (*тхат*), південноіндійська — на 72 лади (*мела*).

Починаючи з XIII століття культура північної Індії, що стикнулася з мистецькими традиціями Передньої і Середньої Азії, переживала вплив мусульманського мистецтва. У руслі індійської класичної музики розвинулися два напрямки: північний (*хіндустані*), що зазнав впливів ззовні, і південний (*карнатак*), що зберіг споконвічний національний стиль. Розходження їх не були глибинними й виражалися в особливостях виконавської практики й прихильності до певних жанрів. На відміну від музики Південної Індії — головним чином вокальної традиції, на півночі інструментальна музика згодом виділяється в самостійний жанр. В південноіндійській музиці на основі раги народжуються релігійні пісні *кіртан* і *пада*, що досягли досконалості в композиціях Пурандарадаси (кінець 15 — 1-а половина 16 століття) і Кшетрайна (17 століття), провідний вокальний жанр карнатської традиції — *криті*, ознаменований творчістю найбільших музикантів 2-ї половини 18 — 1-й половини 19 століття Шьяма Шастрі, Муттусвами Дикшитара, Тьягараджи. З'являються зразки т. зв. легкої класичної музики (тісно пов'язаної з фольклором) — *тіллана* (18 століття), *джавалі* (19 століття). Найважливішими жанрами північноіндійської класичної традиції стали урочисто-гімнічні *дхрупад* (розквіт пов'язаний з творами Свами Харидаса — 16 — поч. 17 століття і Міана Тансена — 16 століття) і культивований у вокальній, а потім в інструментальних формах романтично-віртуозний *кхайял*. Його основоположником ряд дослідників вважають Аміра Хосрова, 13

століття; кульмінаційний період — у виконавській практиці музикантів 18 століття Ніямата Хана (Садаранга) і Фіроуза Хана (Адаранга). Кхайял активізує міську музичну культуру — створюються локальні виконавські школи (*гхорани*). Легка класична музика на півночі Індії представлена вокальним мистецтвом *тхумрі*, *газал*, *дадра*, *таппа*, *тарана*. І південна і північна традиції представлені в творчості Сваті Тірунала (19 століття).

Класичний інструментарій включає:

- струнно-щипкові — *віна*, *сітар*, *сарод*, *тампура*;
- струнно-смичкові — *саранги*
- духові — флейти, шехнаї и нагасварам (різновиди гобоя), мініатюрні фісгармонії;
- ударні — *пакховадж*, *табла*, *мриданга*, *гхатам*.

Саранги

Пакховадж

Характерною рисою індійської художньої культури є синтез мистецтв. Органічний сплав інструментального, вокального, хореографічного мистецтва викликав до життя форми індійського традиційного музичного театру — *джатра, якшагана, тамаша* та інших. Взірці музичного театру являють собою й класичні стилі індійського танцю — *бхарат нат'ям, катхакали, катхак, манипурі*.

Музична культура Індії XIX-XX століть

Підйом національно-визвольного, антиколоніального руху в Індії (1-а пол. 19 — сер. 20 століття) ознаменував новий важливий період у розвитку національної музичної культури. Яскравою сторінкою стала творчість просвітителя, письменника, музиканта й художника Р. Тагора. У середовищі передової інтелігенції підсилюється інтерес до вивчення національної музичної спадщини (проводяться Всеіндійські музичні конференції, видаються збірки пісень, антології класичної музики, історичні і теоретичні дослідження), уніфікується система нотації, активізуються форми муз.-просвітньої діяльності, відкриваються навчальні заклади, створюються громадські організації (Музична академія в Мадрасі, 1928; Центр мистецтва Кералі, 1930; Бенгальське товариство по збереженню народного мистецтва, 1932; Музичний інститут Гандхарва Махавид'ялая в Лахорі, 1901-08; новий інститут під тією ж назвою відкритий в 1939 у Делі). Значну роль в культурному підйомі зіграли Вішну Нарайяна Бхаткханде, Вішну Дігамбар Палускар, Чіннасвами Мудальяр та інші.

Із завоюванням Індією незалежності (1947) зв'язаний новий етап у розвитку індійської музики, він характеризується відродженням традиційних форм на новому рівні. Успадковуються й

переосмислюються різноманітні засоби сценічної виразності. Важливим стимулом розвитку композиторської творчості стала кіномузика, в якій визначилися тенденції до об'єднання принципів стилістики національних та західно-європейських шкіл. В цьому жанрі працюють А. Бісвас, Х. Кумар, С. Чоудхурі, Р. Барман, С. Бхаскар та інші. Серед музикознавців — П. Самбамурті, Р. Айянгар, С. В. Айяр, С. Праджнаіананда, Б. Ч. Дева, О. Госвами, В. Дешпанде, А. Ренеді. У царині класичних жанрів широко відомі музиканти-виконавці— К. С. Нарайянасвами, С. Балачандер, Р. К. Сурьянараяна (віна), Вилайт Хан, Рави Шанкар, Никхил Банерджи, Дебу Чоудхури (ситар), Али Акбар Хан, Амджат Али Хан, Бімсен Джоши (сарод), Бісмілла Хан (шехнаї), Харіпрасад Чаурасья, Рамана (флейта), Л. Субраманіам, Т. Н. Крішнан (скрипка), співаки брати Дагар, Кумар Гандхарва, Б. Чатурведі, Р. К. Шрікантан, М. М. Айяр, співачки Суббулакшмі, Парвін Султана, Шобха Гурті та інші.

У країні діє безліч музичних шкіл і коледжів, музичних факультетів при університетах, функціонує ряд установ, що координують дослідницьку і виконавську діяльність в галузі музичного мистецтва, що організують наукові форуми й фестивалі; серед них — Делійська академія музики, танцю і драми (Сангіт Натак Академі), Національний центр виконавських мистецтв в Бомбеї, Мадраська музична академія. Всеіндійському радіо належить провідна роль у пропаганді різних форм національної музичної культури. Виходять журнали «Journal of the Sangeet Natak Akademi» (New Delhi), «National Centre for the Performing Arts» (Bombay), «Journal of the Music Akademy» (Madras) та інші.

Індійська музика у західній культурі

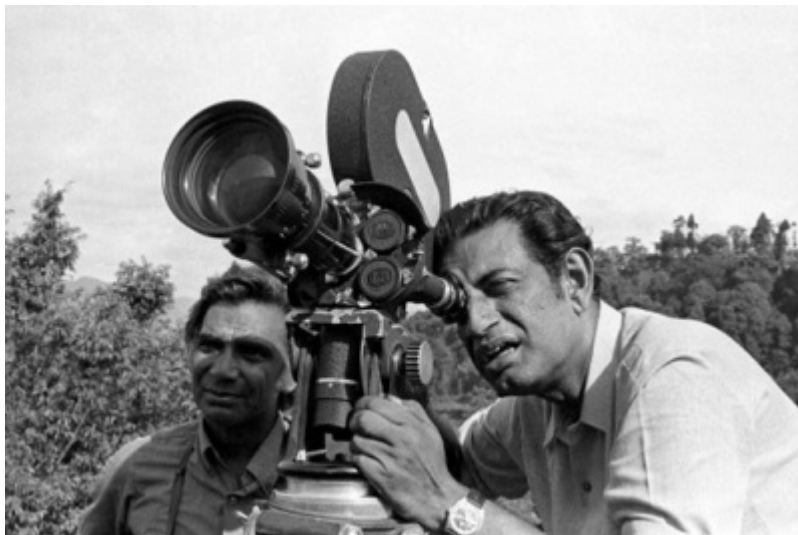
Індійською музикою цікавилися джазові музиканти. Джон Колтрейн у листопаді 1961 записав під впливом індійської музики композицію Індія, що вийшла в альбомі *Impressions* (1963). Майлз Девіс після 1968 року, перейшовши до електронного звуку, концертував і писав альбоми з рядом індійських музикантів, серед них Халіл Балакрішна, Біхарі Шарма і Бадал Рой. Джазовий гітарист Джон Маклафлін провів кілька років у м. Мадурай, вивчаючи музику карнатака; це відбилося на ряді його альбомів, у першу чергу «Shakti», який був записаний з поруч відомих індійських музикантів.

Джордж Харрісон використав сітар як гітару, зігравши на ньому мелодію в пісні Бітлз «Norwegian Wood» (1965), після чого став учнем Раві Шанкара. Слідом за Бітлз елементи індійської музики використали Grateful Dead, Incredible String Band, the Rolling Stones, the Move, Traffic та інші гурти.

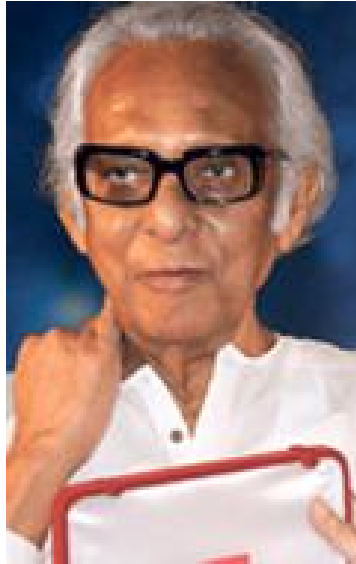
Із втратою популярності руху хіпі, психоделічного року і нью-ейдж, широка популярність поєднання європейської й індійської музики спала, однак тривали експерименти, а також відбулися якісні зміни. Наприкінці 1980-х з'явився ряд нових індійсько-британських музикантів, що поєднувала традиції в т.зв. Asian Underground.

7.Кіно

Індійська кіноіндустрія є найбільшою у світі, а її головний кінематографічний майданчик знаходиться в Болівуді в мегаполісі Мумбаї, тут продукуються комерційні фільми на гінді і вона є найпліднішою кіностудією у світі. Але ще й по всій країні розкинулися національні й дуже продуктивні студії, які творять свої фільми на національних й поширених мовах всієї Індії — розвиваючи тим самим культурне й мовне різноманіття Індії. Крім того, авторського кіно Індії також здобуло визнання, особливо в світовому кінематографі. Є два всесвітньо відомих бенгальських режисерів Сатьяджит Рай (*Satyajit Ray*) та Мрінал Сен (*Mrinal Sen*).

Сатьяджит Рай

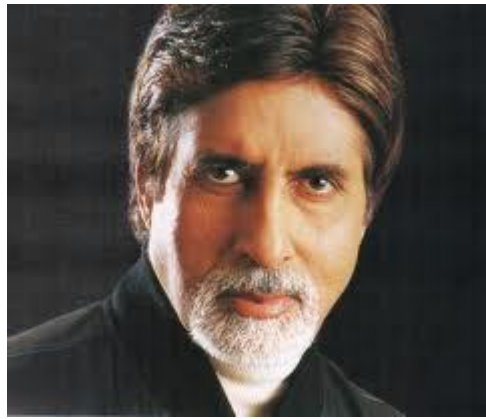

Мрінал Сен

Але Кіно, поза сумнівом, один з найважливіших елементів сучасної популярної культури в Індії. Більше ніж 1000 кінострічок в році така продуктивність індійської кіноіндустрії, безперечно, найбільшої у світі. В кінострічках відображаються культурні, мовні особливості країни, національна різноманітність й сучасний стан все це відображено в цьому жанрі мистецтва. Шагрух Хан (*Shahrukh Khan*), Амітабг Баччан (*Amitabh Bachchan*) і Рані Мукхерджи (*Rani Mukerji*) є популярними і відомими акторами Болівуду.

Шагрух Хан

Амітабг Баччан

Рані Мукхерджи

Основні риси та особливості популярних фільмів спостерігаються в усіх регіональних кіностудіях. Часто це більше трьох годин плівки, в якій міститься багато музики і танцювальних сцен, без яких цей комерційний фільм не буде довершений. Іноді саундтреки до фільмів випускають заздалегідь, і вони доволі часто стають самодостатнім продуктом, що зразу символізує, що фільм буде приречений на успіх, що швидше за все, це буде «болівудський блокбастер». Від артистів очікується, що вони будуть багато танцювати, та виконуватимуть багато вокальних номерів, які виконуватимуть актори чи здебільшого професійні співаки. А також впадає в очі поєднання комічних, романтичних, драматичну сцен і елементи «болівудського вестерну». Хоча в останні роки індійське кіно почало завойовувати й світовий ринок, тому деякі їх твори почали походити на світові взірці цього мистецтва. Підтвердженням тому стали численні премії та призи в різних номінаціях на світових кіно-форумах.

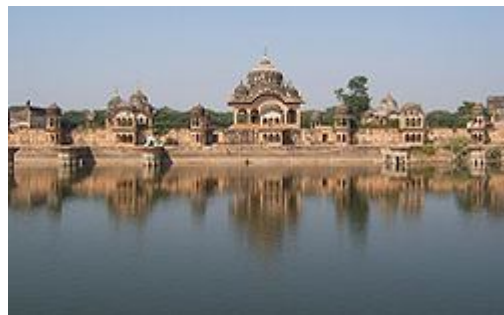
8.Визначні місця

- Мадрас: урядовий музей; національна картинна галерея.
- Варанасі: музей Сарнат; 1500 храмів, головний — Золотий Храм; масові купання в Гангу.

Хармандир Сахиб — головний храм (гурдвара) сикхів

- Вріндаван: «місто п'яти тисяч храмів», місце, де народився Крішна. Чудова архітектура, місце паломництва кришнаїтів усього світу.

Вріндаван

Меморіал Вікторії

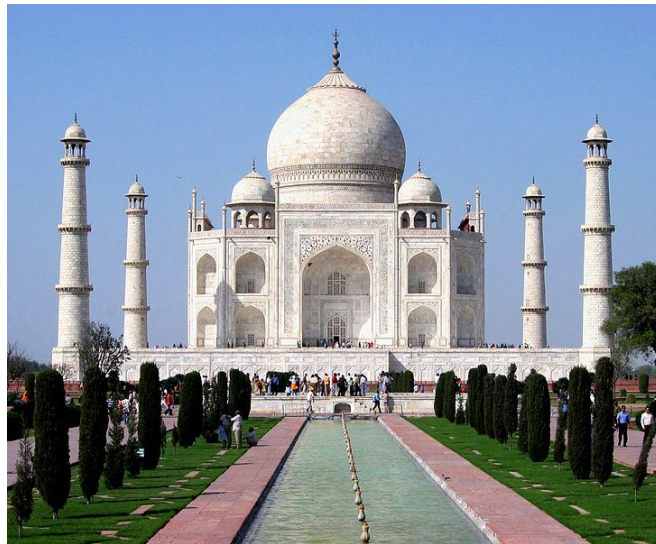
- Калькутта: музей Індії; технологічний музей Бірла; меморіал Вікторії у парку Майдан; Радж-Бхаван (будинок уряду); собор Святого Павла; ботанічний сад.

- Бомбей: музей Західної Індії; парк Вікторія Гарднз із зоопарком; печери Канхері з барельєфами II—IX стст.; кілька храмів VII ст.

Зверху за годинниковою стрілкою: Каффе-Парад, Вежа Раджбай, Готель Тадж-Махал, Мис Наріман і Брама Індії

- Агра: мавзолей Тадж-Махал; Перлинна мечеть (XVII ст.); мармуровий мавзолей Джахангрі-Махал, Червоний форт.

Вид Тадж Махала з півдня

- Каджураху: храми кохання Кама-Сутра.

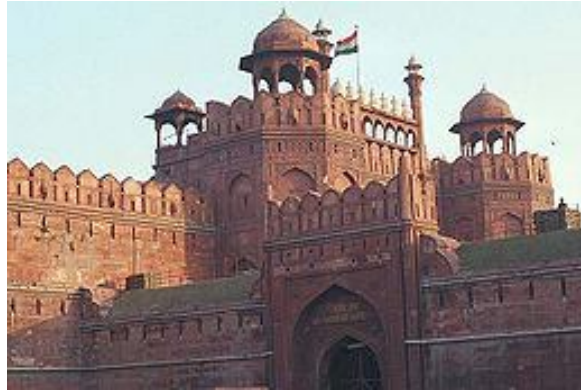

- Патна: сікхські храми.

Гардмандір, святиня сикхів в Патні

- Делі: національний музей, Червоний форт (1649); Велика мечеть; Зал громадських прийомів Великих Моголів; палац Ранг-Махал; Перлинна мечеть; башта XII ст. Кутб-Мінаре, там же нержавіюча століттями металева колона — одне з чудес світу; зоопарк.

Червоний форт

- Джайпур: астрологічна обсерваторія.

Джайпур

- Амрітсара: Золотий Храм сікхів, оточений священним водоймищем безсмертя.

- Корбетт (Уттар-Прадеш) — передгір'я Гімалаїв; солончакові ліси і рівнини. Фауна: тигри, слони, леопарди і різні птахи.

- Дадва (Уттар-Прадеш) — на кордоні з Непалом. Тут водяться тигри, ведмеді-губачі і пантери.

• «Квіткова долина» (Уттар-Прадеш) — під час цвітіння цей «сад на даху світу», що знаходиться на висоті 3500 м, осліплює пишним різноцвіттям.

• Сариска (Раджастхан) — ліс і відкриті рівнини. Самбар (найбільший з індійських оленів), четал (плямистий олень), нілгаї (індійська антилопа), чорний олень, леопард, тигр.

• Рантхамбхор (Саваї-Мадхопур — Раджастхан) — горбисті ліси, рівнини і озера. Самбар, чінкара (індійська газель), тигр, ведмідь-губач, крокодили і перелітні водоплавні птахи.

Ведмідь-губач

• Бандавгарі (Мадхья-Прадеш) — у горах Віндья. У парку різноманітна фауна, включаючи пантер, самбарів і гаурів.

• Бхаратпур (пташиний заповідник Кеолоадео Гана) (Раджастхан) — найвідоміший пташиний заповідник Індії. Тут безліч унікальних водоплавних птахів, велика кількість мігрантів з Сибіру і Китаю; журавлі, гуси, чаплі, змієлови тощо.

• Канха (Мадхья-Прадеш) — солончакові ліси і савана. Єдине місце, де мешкає барашингха (болотне оленя); крім того, зустрічаються тигр, четал, гаур (індійський бізон), мавпи.

• Шивпури (Мадхья-Прадеш) — відкриті ліси і озеро. Фауна: чінкара, чоусінгха (чотирирога антилопа), нілгаї, тигр, леопард, водоплавні птахи.

- Казіранга (Ассам) — луки й болота. Фауна: індійський однорогий носоріг, водяний бик, тигр, леопард, слон, олені, різні пернаті. Можливе пересування по парку на слонах.

- Заповідник Манас (Ассам) — на кордоні з Бутаном. Тропічний ліс, савану і річні береги населяють носоріг, водяний бик, тигр, слон, золотий лангур, водоплавні птахи. Дозволено рибалити.

Національний парк Манас

- Заповідник тигрів Паламау (Біхар) — кам'янисті і лісисті пагорби. Тигр, леопард, слон, самбар, дика тропічна кішка, макака резус, рідко — вовк.

- Хазарібаг (Біхар) — солончаки і лісисті горби. Самбар, нілгаї, четал, тигр, леопард, рідко — мунтджак (великий гавкаючий олень).

- Заповідник тигрів Сундербанс (Західна Бенгалія) — мангрові ліси. Тигр, річкова кішка, олень, крокодил, дельфіни, різноманітні пернаті.

- Заповідник Джалдапара (Західна Бенгалія) — тропічний ліс і савана. Носоріг, слон, різні пернаті.

•Заповідник тигрів Сіміліпал (Орісса) — великий солончаковий ліс. Тигр, слон, леопард, самбар, четал, олень-мунтджак і олень.

•Заповідник Періяр (Керала) — велике штучне озеро. Слон, гаур, дикий собака, чорний лангур, бобри, черепахи; численні види пернатих, включаючи птаха-носорога і водяну сову.

•Заповідник водоплавної птиці Ведантхангал (Тамілнад) — одне з наймальовничіших масових місць гніздування в Індії. Бакланові чаплі, лелеки, пелікани, чомгі тощо.

•Пташиний заповідник Пойнт-Калімер (Тамілнад) — в першу чергу відомий своїми фламінго. Є чаплі, чирки, кроншнепи, ржанки і чорні козли та кабани.

•Пташиний заповідник Пулікат (Андхра-Прадеш) — фламінго, сірий пелікан, чапля, крачка.

•Данделі (Карнатака) — парк населений бізонами, пантерами, тиграми і самбарами.

•Національний парк Джавхар включає національні парки Бандіпур і Нагархол (Карнатака) та заповідники Мудумалай (Тамілнад) і Ваянад (Керала) — густий змішаний ліс. Найбільша популяція слонів в Індії; леопард, гаур, самбар, олень-мунтджак і гігантська білка. Серед птахів — індійська зозуля, барбет і трогон.

•Крішнагірі Упаван (Махара-штра) — відомий раніше як Борівілі, цей заповідник охороняє важливу природну зону біля Бомбея. Печери Канхері, озера Віхар, Тулсі і Поварі. Водоплаваючі птахи і дрібні ссавці.

•Тароба (Махараштра) — тиковий ліс і озеро. Тигр, леопард, нілгаї, гаур. Нічні огляди.

•Сасангір (Гуджарат) — лісисті рівнини та озеро. Єдине місце мешкання азійського лева; також самбар, чоусінгха, нілгаї, леопард, чінкара і дикий вепр.

•Пташиний заповідник Нал Саровар (Гуджарат) — озеро. Перелітні водоплаваючі птахи, включаючи фламінго.

•Заповідник «Малий Качський Ранн» (Гуджарат) — пустеля. Стада кура (індійського дикого осла), вовк, каракал.

•Велвадар (Гуджарат) — савана Нової дельти. Велика концентрація чорних козлів.

9.Індійський одяг

Історія розвитку індійського одягу

Історія індійського одягу, зокрема сарі, починається з цивілізації долини Інду, яка процвітала в 2800—1800 до н. е. навколо західної частини Індійського субконтиненту. Перше відоме зображення сарі в індійському субконтиненті є статуя з долини Інду, на якій зображений священик, який носив драпірування.

Деякі історики вважають, що чоловічі *дхоти*, є найдавнішим зразком індійського драпірованого одягу, який і був передвісником сарі. Вони стверджують, що до XIV століття, дхоти носили як чоловіки, так і жінки^[2]. Загальновизнано, що загорнуті в сарі, як одяг, шалі, і вуалі індійські жінки носили протягом тривалого часу, і що вони носили в їх нинішньому вигляді протягом сотень років. Виникають суперечки відносно історії виникнення *чолі*, або блузи сарі, та нижньої спідниці. Деякі дослідники заявляють, що вони були привнесені британцями, що прибули до Індії, і були введені, щоб задовольнити вікторіанські ідеї скромності. Раніше жінки носили тільки одну драпіровану тканину, яка могла випадково відкрити верхню частину тіла і грудей. Інші історики вказують на багато текстових і художніх свідчень про різні форми одягу для верхньої частини тіла на основі шалі.

Дхоти

Види традиційного індійського одягу

Жінка в сарі

До повсякденного одягу індусів відносять насамперед сарі, потім — наплічні шалі і шарфи, а також відрізи на чоловічі стегнові пов'язки і на тюрбани. Барвистістю відрізняються тільки жіночі костюми, чоловічий одяг, як правило, однотонний: літом всі ходять в білому, взимку, у міру своїх достатків, носять куртки, європейські костюми і каптани різного крою. Кольоровими бувають лише широкі покривала, які замінюють пальто, і тюрбани, а також відрізи на «дохоті» — стегнові пов'язки.

В Індії шалі — частина повсякденного одягу індійських чоловіків та жінок у прохолодну пору року. Чоловіки носять шалі з цупкої простої вовни неясних кольорів: світло-коричневі, сірі, чорні. Жінки підбирають шалі під колір сальвар-камізів та сарі. Іноді накидають по кілька шарів накидок: одна шаль — на голову, і ще одна — на плечі і тулуб. Вважається, що літнім індіанкам не пристойно носити шалі яскравих кольорів, а молодим — приглушені відтінки. У деяких народностей та релігійних груп Індії, зокрема сікхів, вважається непристойним для жінки ходити з непокритою шаллю головою.

Сарі

Індійські сарі — надзвичайно гнучкий одяг. Він складається з простого прямокутного шматка матеріалу (звичайно 8 метрів у

довжину), який обертають навколо жіночого тіла. Стиль, колір, текстура матеріалу змінюються в залежності від регіону і варни жінки. Індуска драпірує своє тіло згідно зі статусом, віком, професією, регіоном проживання і релігією.

Сарі

Ленга-чолі

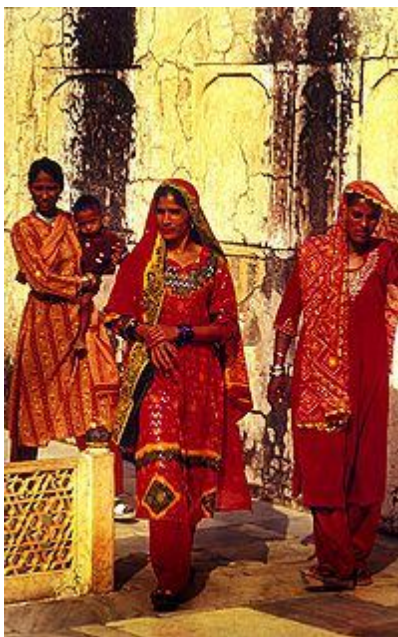

Дівчата у ленга-чолі

Ленга-чолі — традиційне жіноче вбрання в Північній Індії. Воно складається із двох частин: *чолі* та *лахенга*. *Лакхенга* (ленга) — це традиційна для Північної Індії та Пакистану жіноча легка спідниця-кльош, яку носять нижче талії, з вишитим краєм. Довжина її досягає пальців ніг. Особливо *лахенга* популярна у штаті Пенджаб. Існує три найпопулярніших види ленги: *гагхара* (широка спідниця-кльош), *гарара* (дуже широкі шаровари, схожі на спідницю) та *шарара*

(спідниця вузька згори та широка від коліна). Блузка, вкрита вишивкою бісером, може бути короткою *чолі* чи довгою *курта*. Також до вбрання входить шаль — *дупатта*.

Зазвичай це вбрання вдягається на свята та весілля. Воно часто вважається одягом індуїстів, однак зараз її носять мусульманки та жінки інших віросповідань.

Джайпур. Жінки в сальвар-камізах

Тканину для *ленга-чолі* прикрашають орнаментами, ручною вишивкою та гаптуванням на шовку, атласі, крепі, трикотажі, жоржеті. Особливо рясно вишивають довгу блузу. Тканини використовують яскравих кольорів від золотистого до блакитного. Також контрасту додає багатошаровість, наприклад поєднання трикотажу та сатину.

Сальвар-каміз

Сальвар-каміз (або сьют-сальвар, чурідар, панджабі) — традиційний одяг, який носять в Пакистані, Афганістані, Індії та Бангладеші. Чоловічий варіант сальвар-камізу називається курта-каміз. Це вбрання складається з трьох частин: *сальвару* (шаровари), *камізу* або *курти* (туніка чи сорочка до коліна або навіть довше) і *дупатти* або *чунні* (накидки).

Існує декілька видів сальвар-камізу:

- **Чурідар.** Особливістю є вузькі як панчохи штани вдвічі довші за ноги, які збираються зморшками на щиколотці та розширюються до талії. Блуза зазвичай довга, часто нижче коліна.

- **Стиль Патіали або панджабський стиль.** Шаровари на широкій кокетці з великою кількістю вертикальних складок на широкій штанині.

- **Анаркалі.** Каміз схожий на сарафан, в грудях вузький, від грудей кльош. Шаровари завужені.

- **Боллівудський стиль** — штани майже кльош, каміз короткий, замість накидки легка маленька хустка в тон.

- **Пакистанський стиль** — штани прямі та широкі, трохи звужуються до низу, але без складок. Для цього стилю характерні популярні у мусульман кольори та орнаменти.

- **Шарара** — дуже широкий кльош від стегон. Каміз короткий, з короткими рукавами або без рукавів.

Для шиття сальвар-камізів використовують шовк, бавовну, шифон, креп, сатин, органзу.

Матеріали індійського одягу

Вишита тканина для сарі

Традиційні індійські орнаменти

Матеріал для одягу був суворо нормований. Найбільшу популярність в Індії мали бавовняні тканини, які виготовлялися як нефарбованими, так і строкатими чи однотонними. В усьому світі славився найтонший індійський серпанок з червоними візерунками. Нетрудовий люд віддавав перевагу лляному, а особливо знатні і багаті — шовковому одягу. Шиком вважалися і хутра, які були дуже дорогими, тому що привозилися в Індію з далеких північних країн, де водилися соболі, бобри і горностаї.

Особливе стилістичне значення в культурі одягу Індії мають деталі. Візерунки та вишивка на одязі мають своє значення. Стилізоване зображення манго, що часто зустрічається, символізує родючість і достаток. Слон втілює владу і силу, але також пов'язується з водою й родючістю. Риба — інший знак родючості та достатку, пов'язується з надприродними можливостями. Мушля символізує божественні звуки^[3].

Традиційні основні кольори в одязі Індії — білий, чорний, червоний, синій, жовтий. Білий вважається траурним кольором, його носять вдови. Зелений, головним чином, є знаком приналежності до мусульманської общини. У деяких регіонах Індії зелені сарі одягають на весілля. Блакитний традиційно вважається кольором шудр, бо добування фарби індиго вважається нечистим, тому цього кольору уникають представники вищих варн. Чорний — знак поганої ознаки,

одягається рідко. Червоний колір є кольором кшатріїв і вважається за символ доброї ознаки. Це також найпоширеніший колір для весільного сарі. Жовтий колір пов'язаний із релігією та аскетизмом^[4].

Одяг представників різних варн

Знаком відмінності вищих варн були також священні шнури, звиті з трьох ниток, оперізуючи ними через ліве плече груди і спину. Одіяння брахмана складалося з тонкої сорочки і шкіри газелі, а також пояси з цукрової тростини; обов'язковою приналежністю костюма також була бамбукова палиця.

Кшатрії, через свою войовничість, підперізувалися винятково тятивою з лука і носили накидку з оленьчої шкіри, лягну сорочку і тростину з бавовняного дерева, відомого своєю міцністю. До речі, до варни кшатріїв належали й індійські царі. Їх одяг, безумовно, був особливий — із шовкових тканин золотого кольору. На голові — тюрбан з діадемою, прикрашений дорогоцінними каменями, на ногах — кольорові черевики, у руках — золотий скіпетр. Особливі придворні носили за царем опахало з буйволових хвостів, жовту парасольку, лук і меч. Усі ці предмети були знаками царської гідності.

Обмундирування ж варни вайшіїв виглядала так: сорочка тільки бавовняна, накидка тільки зі шкіри кози, пояс тільки прядив'яний, а палиця — з фігового дерева.

Зачіски

Життєрадісний характер індійців помітний не тільки по яскравим кольорам одягів, але навіть по зачісках. Чоловіки любили забарвлювати своє довге волосся і довгі бороди в синій, зелений, пурпурний і навіть білий (не чекаючи сивини) кольори. Заміжні жінки заплітали коси, що спускалися уздовж спини. У коси вони вплітали квіти, нитки перлів, стрічки. Дівчата носили на голові обручі, прикрашені дзвіночками. Волосся вони зачісували наперед і зв'язували вузлом на чолі.

Прикраси

Танцівниця у сарі з прикрасами

Весільні браслети

Індія довгий час вважалася справжньою «скарбницею», що славиться своїми діамантами й іншими дорогоцінними каменями. Як у давнину, так і в пізніші часи індійці прикрашали себе безліччю коштовностей. Знов-таки люди, які належали до вищих варн, носили багаті намиста і сережки з дорогих каменів, безліч браслетів, що прикрашали руки від кисті до ліктя і щиколотки ніг. Представникам нижчих варн доводилося прикрашати себе дрібничками з дерева і кольорових камінчиків.

Прикраси індійської моди — намиста, шпильки, браслети, «kaajal, Sindoor».

Намиста дуже популярні модні аксесуари по всій Індії. Вони виготовляються з різних матеріалів, починаючи від скляних бус і закінчуючи золотом і алмазами. Найбільшу роль грали золоті намиста, тому що золото може зберігатися у найкращій формі дуже багато років. На кожне велике свято гості дарують золоті намиста господареві.

Браслети для рук носяться на зап'ясті, вони вважаються захисними смугами і жінки завжди носили їх як символічних охоронців над своїми чоловіками. Як і інші прикраси, браслети зі срібла, золота, дерева, скла та пластику та інших матеріалів сьогодні носять жінки різного віку по всій Індії.

Сережки, кільця та інші прикраси, що носили у вухах, були популярними по всій країні. Вуха дівчаток, як правило, проколювали у перший день їх народження.

Іншою важливою прикрасою є персні на пальцях ніг та рук. Кільця для пальців носять всі жінки, заміжні або самотні. Так як кільця стали звичайною прикрасою, вони більше не вважаються символом індійського шлюбу. Однак кільця на ногах, в основному, носили заміжні жінки. Прикраси для ніг, як правило, виготовлені з срібла, оскільки золото, яке вважається «чистим» металом, не повинне носитися на ногах.

Золоті прикраси також одягалися на голову. Це оздоблення, яке носили у верхній частині чола на проділ, як правило, мало кулон на кінці ланцюжка, що падав на волосся. Хоча традиційно цей орнамент також носили як символ шлюбу, сьогодні його вже не так часто носять навіть заміжні жінки.

Індійське взуття

Історія взуття Індії нерозривно пов'язана з історією культури цієї країни. У Індії ноги людини, а відповідно і взуття, є надзвичайно важливим елементом як релігійних переконань, так і соціального життя. Багато деталей індійського взуття залишилися практично незмінними впродовж декількох сторіч.

З давніх часів до сьогоднішнього дня дуже багато індусів продовжують ходити босоніж. Як і у багатьох інших народів, взуття для них служило, та і зараз в деяких місцях продовжує служити не тільки як одяг для ступень, але і як показник соціального статусу персони. Крім того, деякі категорії жителів Індії надягають взуття тільки в окремих випадках — на честь свята або в інших ритуальних цілях. Проте в тих областях Індії, де кліматичні особливості цього вимагають (наприклад, в районах, що граничать з Непалом або Бутаном), взуття носять і для звичайного захисту від холоду.

Історично склалося так, що численні різновиди індійського взуття, їх стилі, як і матеріали, використовувані для виготовлення взуття, були обумовлені не тільки кліматом, соціальним статусом, але і віруваннями тих людей, для яких вони призначалися.

Так, певні релігії жителів сучасної Індії забороняли використовувати для виготовлення взуття шкіру тварин, зокрема телячу, оскільки корова вважалася священною твариною. Взуття прихильників таких релігій — наприклад, кришнаїтів — досі виготовляється виключно з дерева або, набагато рідше, з металу.

Найдавніші зразки взуття — індійський варіант сандалів — робилися з дерева по стопі людини. Потім в дерев'яну основу вставлявся кілочок, на який спиралися при ходьбі. Таке взуття в різних варіаціях дійшло і до наших днів під історичною назвою — *падуки*.

Стародавнє походження також відрізняє *чаппали* — ще один індійський різновид сандалів. Вони нагадують в'єтнамки, але смуга тканини або шкіри, що йде упоперек стопи, у них, як правило, набагато ширше і може бути єдиною деталлю.

Моджарі — ще один традиційний вид індійського взуття, що походить з штату Пенджаб. Є два основні різновиди таких туфель.

Вони називаються *кхусса* і *джутті*. Для виготовлення такого взуття використовується тонка ніжна шкіра або тканина, яка рясно розшивається бісером. У класичних *моджарі* задник піднімається досить високо, а носок подовжений і заломлений догори. *Джутті* відрізняються від них тим, що носок у них заокруглений, а може мати і форму літери «М». Більш того, в деяких регіонах Індії поширенішими стали *джутті* без задника. Для такого взуття у всі часи застосовувався рясний, барвистий декор. *Моджарі* і *джутті* навіть розшивалися нитками чистого золота і прикрашалися коштовними каменями і кращими перлами. У стародавні часи багато розшиті туфлі цих різновидів носили індійські султани та королі. Розкішна вишивка бісером, різноколірними нитками і іншими декоративними матеріалами досі виконується уручну індійськими ремісниками, чия майстерність передається з покоління в покоління.

II. Стародавній Китай

Китай, на величезній території якого в 10 млн.кв.км проживає 1,2 млрд.чол. - понад п'ята частина населення Землі - відіграє все більш відчутну роль у світовій політиці.

Історичні регіони Китаю.

Давня історія і культура Китаю здавна привертала увагу вчених різних країн. Проте і досі в історичній науці відсутня стала думка щодо періодизації і інших суттєвих моментів історії Китаю. Дуже різняться точки зору на рубіж переходу Китаю до феодалізму: від XI ст. до Р.Х. до III-V ст.н.е. Раби в історичній праці одного історика легко перетворюються у кріпосних селян під пером іншого автора. Радянська історіографія В.В.Струве, А.І.Авдієв, Л.І.Думан та ін. після утвердження у 30-х рр. XX ст. гіпотези про універсальність рабовласницької соціально-економічної формації робила особливий

наголос на хронологічних рамках рабовласницького суспільства в Китаї і класовій боротьбі з рабовласниками.

Частина відомих західних істориків заперечує загальні закономірності розвитку Китаю і решти світу, особливо Заходу, підкреслюючи специфіку китайської історії і культури. Так, німецький вчений О.Франке створив теорію "конфуціанської держави" в Китаї. Однак, реалії життя не дозволяють, як це ще робилося нащадками колонізаторів у 1920-1930-х рр., зверхньо дивитися на китайську культуру. Вказане підкреслює значущість дослідження і студіювання багатовікової культури китайського народу.

Вже давнє осіле землеробське населення долини великої ріки Хуанхе створює багаті неолітичні культури Яншао 3000-2200 рр. до Р.Х. та Луншань 3200-1700 рр. до Р.Х.. XVI-XI ст. до Р.Х. охоплює культура бронзи Шан-Інь. У 1579 р. до Р.Х. засновується правляча династія Шан, або як її називали в подальшому - Інь. Іньська народність і створена їнцями культура лягли в основу китайської народності і китайської культури. Союз кочових чжоуських племен, на які благотворно впливала іньська культура, однак, розпочав завоювання території держави Інь. Була проголошена нова династія жонів правителів - Чжоу.

Доба держави Чжоу обіймає час від XI по III ст. до Р.Х. і поділяється на два періоди: період Західного Чжоу 1075-771 рр. до Р.Х. та період Східного Чжоу 770-256 рр. до Р.Х., наповнений міжусобними війнами. Династія Цинь 246-207 рр. до Р.Х. об'єднує Китай. При імператорі Цинь Шіхуанді 221-210 рр. до Р.Х. Китайська імперія займає величезну територію до центральних районів Монголії на півночі, до В'єтнаму - на півдні, до Кореї - на сході і до пустелі Такламакан - на заході. Боротьба за престол після смерті імператора і повстання селян привело до заснування нової династії Хань. Перша Західна династія Хань правила з 207 року до Р.Х. по 25 р. н.е.; Друга Східна династія Хинь правила з 25 по 220 рр. н.е. Падіння династії Хань знову привело до поділу Китаю на декілька держав. Проте особливе значення мало те, що в період Хань остаточно склався єдиний китайський народ, що отримав назву ханьців.

1. Китайська писемність

В Інську добу XIV-XI ст. до Р.Х. виникає писемність - прообраз сучасної ієрогліфічної китайської писемності. У найдавнішій піктографічній писемності окремі слова позначалися малюнками. Потім з'явилися більш складні знаки, що позначали абстрактні поняття. В інських написах можна побачити вже розвинуту систему ієрогліфічного письма: кожен знак мав смислове значення і фонетичне звучання. У інських написах використовувалось понад 3500 ієрогліфів; 2,5 тис. з них в іншому написанні збереглися до сучасного періоду. Ці ієрогліфи позначали слова, що входять до основного словарного фонду китайців. Це дає право вважати інську писемність початком писемної культури китайського народу.

Інські руїни

Одним з найважливіших заходів імператора Цинь Шіхуанді була уніфікація написання ієрогліфів, яке збереглося по суті незмінним до наших днів. В якості матеріалу для письма інці використовували

поверхню панцерів черепах і кісток тварин. Пізніше писали тушшю на папері з допомогою пензлика. Створення писемності стало основою для появи перших літературних пам'яток.

2. Давня релігія. Державна ідеологія і релігійнофілософські системи Стародавнього Китаю

Давня релігія китайців лягла в основу наступних розвинутих релігійно-філософських систем. Ця релігія давніх китайців являла собою, з однієї сторони - обожнення і одухотворення природи особливо землі і гір; в іншій - розвинутий культ предків.

За віруваннями давніх китайців вищий дух природи Шанді Небо керує всіма духами природи і дарує владу імператорам, в зв'язку з чим імператор називався "Тяньцзи" - "син Неба". На честь Шанді створювалися храми неба, де імператори приносили жертви.

Шанді

До новітнього часу в Китаї зберігся культ предків. Де особливу роль відігравав загальнородовий храм предків. Для поклоніння душам предків будувалися спеціальні кумірні. Над входом у житлові будинки розміщувалися дощечки з спеціальними ієрогліфами, що охороняли від злих духів. На родовій общині тримався культ предків і вчення про синовню поштивість і слухняність батькові, родовому старості, старійшині роду, імператору.

В Китаї оформлюється ідеологія обожнення царської влади, яка підкреслює, що глава держави є земним втіленням божества. В інських написах ідентичними терміну "ван" для означення глави держави є терміни "ді" і "цзи". Термін "ді" походить від слова "Шанді" вищого божества, намісником якого на землі є "земний ді", тобто ван. Пізніше слово "ді" означало - "імператор". Термін "цзи" - це титул правителя, який іменувався "Теньцзи", тобто "син Неба". Глава держави - ван - був також верховним жерцем і тільки він мав право здійснювати жертвоприношення Небу. Вану віддавалися почесні як "сину Неба".

Ідеологія обожнення імператорської влади знайшла також свій зовнішній вияв, відбиття у пишних формах придворного етикету. В літературних творах чжоуської доби, придворній поезії збереглися яскраві описи церемоніалу, імператорського побуту. Проте "Літопис церемоній" "Лі-цзи", який вказує, що "ритуал не поширюється на простий народ", свідчить про глибоке соціальне розшарування у давньокитайському суспільстві.

«Лі-цзи»

В зв'язку з розвитком системи державної влади поступово оформляється судова справа, з'являються найдавніші зафіксовані закони. Кримінальний кодекс, створення якого приписується напівлегендарному правителю давнини Му передбачав розроблену систему покарань. Показово, що людина, яка зневажливо висловлювалася про імператора, піддавалася жорстокій страті. Кримінальний кодекс містив 3 тис. впорядкованих судових рішень, які створювали один з найдавніших у світі кодексів кримінального

права. Отже, в давньокитайській державі створюється давнє кодифіковане право.

Хоча релігійні вірування виникли в Китаї у глибокій давнині, найбільше значення там отримали релігійно-філософські системи, що сформувалися в VI-V ст. до Р.Х. - конфуціанство і даосізм.

Величезну роль в культурному житті Китаю відігравало і відіграє конфуціанство - основа світосприйняття китайців. Засновник конфуціанства - Конфуцій Кун Фу-цзи жив у 551-479 рр. до Р.Х. Основні філософські та етичні погляди цього великого мислителя викладені в низці книг, з яких найбільш значною є "Луньюй" "Бесіди і судження".

像教行子孔師先

Конфуцій

Конфуціанство часто рахують більше етико-моралістичною школою, ніж релігійною. Основним принципом конфуціанства є традиція. Конфуцій ідеалізував патріархальність, ратував за повернення до "золотого віку" давнини. Він виступав на владу, засновану на принципі "жень" - гуманність, де правитель по відношенню до народу є "батьком". Згідно принципу конфуціанства слова мають відповідати змісту: "правитель має бути правителем,

підданий - підданим, батько - батьком, син - сином". Принцип "лі" "звичай", "церемонії" - є формулюванням суворого дотримання того порядку, який був встановлений у давнину. У добу Хань конфуціанство стає офіційною релігією Китаю.

При імператорі Цинь Шіхуанді 221-210 рр. до Р.Х. боротьба спадкової аристократії з новою знаттю і торгівельним капіталом, інтересам яких відповідала діяльність імператора династії Цинь, знайшла свій вияв у боротьбі двох ідеологій - конфуціанства та ідеології школи Фацзя, або "законників" Ідеологи школи Фацзя Шан Ян, Хань Фей-цзи, IV-III ст. до Р.Х. на противагу проповіді конфуціанства про повернення до давнини, виступали за сильну владу, яка повинна спиратися не на норми моралі, а на закон і проводити реформи, направлені на зміцнення влади імператора і закріплення нових суспільних порядків. Циньські правителі здавна підтримували представників школи законників, Фацзя. Щоб нанести вирішальної поразки конфуціанцям., імператор Цинь Шіхуанді пішов на крайній захід і за порадою свого першого сановника наказав у 213 р. до Р.Х. спалити конфуціанські книги.

Шан Ян

Проте отримавши широке розповсюдження, використавши основне. Зміст народних вірувань - культ предків - конфуціанство стало настільки сильним, що вже при ханському імператорі У Ді 140-87 рр. до Р.Х. конфуціанство було визнано панівною офіційною ідеологією і стало опорою китайської влади.

Велике значення в Китаї мала релігійно-філософська система, створена Лао-цзи - даосізм. Виникнення вчення даосізму пов'язано з іменем видатного давнього ідеолога Лао-цзи VI-V ст. до Р.Х.. Вважається, що основний теоретичний канон цієї школи "Дао-де-цзін""Канон про Дао і Де" був написаний зі слів Лао-цзи. З часом з його вчення виникла складна релігія, даосізм, яка. Проіснувала більше 2000 років. Саме слово "даосізм" походить від слова "дао", що означає "шлях", або "основа світу". Основою даосизму є принцип слідування природному перебігу, ходу життя. У вченні висловлювалася вимога до правителів не придушувати народ, містився заклик до народу повернутися до природного стану, до природи, до того часу, коли не було кровопролитних війн і протиріч, що роздирають суспільство. З теоретичного вчення даосізм у III-IV ст. н.е. оформився у теологічну школу з церковною ієрархією, запозиченою у буддистів, з пантеоном святих, взятих з народних вірувань.

Лао-цзи

Давні релігійні і філософсько-політичні системи поглядів і перш за все конфуціанство, формуючи світогляд китайців, пронизували всі сфери культури Китаю і особливо давньокитайську літературу.

3. Давньокитайська література

У склад стародавньої класичної китайської літератури входять художні, історичні, релігійно-філософські літературні твори. До найвидатніших давніх пам'яток китайської літератури належать: "Ші цзин" "Книга пісень", "Шу цзин" "Книги історії"; історичні хро-ніки "Чуньцю", "Ші цзи", "Цзочжуань", "Чжаньгоце"; філософські та політико-економічні трактати "Іцзин", "Сюньцзи", "Гуаньцзи".

Ші цзин

"Ші цзин", або "Книга пісень" XII-VI ст. до Р.Х. відноситься до найдавніших пам'яток літератури людства. Найдавніша пісня "Поломані сокири" датується 1115 р. до Р.Х., а найбільш пізня з пісень - 506 р. до Р.Х. Народні пісні, зібрані у цій збірці, виникають як результат тривалого розвитку писемної культури та усної народної творчості. Значне місце у пісенному збірнику займають пісні, присвячені праці. Найважливішою темою пісень "Ші цзина" є хірична тема. Ось лейтмотив однієї з таких пісень: "Не бачу коханого - серце у розпачі б'ється. Але лише побачу його - серце відразу заспокоїться". Багато пісень присвячено рівним історичним сюжетам, багатоманітним і складним обрядам. В книгу входять і священні співи, в яких оспівувалися подвиги обожнюваних предків. Ці ритуальні гімни, що співались під час жертвоприношень дають уявлення про найдавніші релігійні вірування китайців.

Пісні відзначаються високою художністю: строге римування, чіткі ритми, місткість строки у кожному строку входять в основному чотири ієрогліфи - слова, багаті образи. Тексти донесли до нас

головне - реалістичний характер пісень, простоту народних ідеалів, чистоту і природність почуттів народу.

Пісні "Ші цзин" дали поштовх розвитку китайської літератури, яка досягає великої висоти у творчості поета-патріота Цюй Юаня 340-278 рр. до Р.Х.. його віршами, що відображають соціальну боротьбу, викривають продажність і користолюбство правлячої класи представлена найбільш рання індивідуальна поетична творчість. Поет, який писав: "Якщо смерть сама загрозувати мені стане, я не покаюсь у помислах моїх", став творцем патріотичної поезії Китаю.

Серед історичних книг, що належать до класичної давньокитайської літератури, виділимо "Шу цзин" "Книгу історії", або "Канонічну книгу", до якої входять настанови, приписи, розпорядження давніх правителів. Піддана значній конфуціанській обробці книга перетворилась у збірник повчань, просякнутих релігійною і політико-виховною тенденцією.

Самому Конфуцію приписується твір "Чуньцю" - хроніка царства Лу, за переказом, батьківщини Конфуція, в якому знайшла відображення міжусобна боротьба у VIII-V ст. до Р.Х. Значний інтерес представляє доданий до твору коментар "Цзочжуань", який можна вважати першим повним оглядом історії давнього Китаю.

Багатий матеріал по культурній історії Китаю міститься у класичній праці одного з найдавніших китайських Істориків Сима Цяня 145 - біля 86 рр. до Р.Х."Ші цзи" "Історичні записки". Сима Цянь створив першу узагальнюючу історію Китаю з найдавніших часів до кінця II ст. до Р.Х. його праця поклала початок серії офіційних династійних історій, яких було створено в Китаї.

Характерні зразки прозової літератури у вигляді легенд, коротких художніх замальовок зустрічаються вже у текстах "Шу цзин", "Ші цзи", а також у чудовому за своїми художніми якостями творі близького до даосізму теоретика Чжуан Чжоу 328-286 рр. до Р.Х. - "Чжуанзи". Збірник філософських міркувань Чжуан Чжоу, написаний езопівською мовою, що відстоює положення даосізму, містить багато байок, притч, повчань.

Література Китаю наступної історичної і культурної доби розвивалася на основі принципів, традиційних сюжетів, мотивів, жанрів, притаманних давньокитайській класичній літературі.

4.Архітектура і образотворче мистецтво

В добу Інь мистецтво представлено архітектурними спорудами, кам'яною скульптурою, виробами з кістки, каменю, нефриту, бронзовими посудинами майстерної обробки.

Столиця Інської держави площею 6 кв.км була обнесена дерев'яною стіною. В центрі міста був розташований храм, стеля якого розміщувалась на дерев'яних колонах, встановлених на бронзових тумбах. Біля храму розташовувався палац вана. У скарбниці правителя археологами було знайдено 6 тис. цінних предметів з золота, бронзи, нефриту, черепахи, перламутру. Досконалість обробки, багатство орнаментальних прикрас на ритуальних предметах свідчать про високий рівень декоративно-прикладного мистецтва. Поблизу столиці були розкопані кургани-усипальниці інських воїнів. Померлого вана погребали у великій гробниці-кургані: площа її складала 300 кв.м. Племена чжоу, які вважали себе спадкоємцями інців, визнавали їх культурні досягнення і запозичили у інців своєрідний архітектурний стиль, білу кераміку з каоліну, високу майстерність обробки бронзи, далі розвивали техніку архітектурно-будівельних робіт, обробки металів.

В добу Чжоу починається будівництво Великої китайської стіни для захисту північних кордонів країни від нападів кочових племен, завершене при імператорах Циньської династії. Велика китайська стіна - грандіозна унікальна пам'ятка оборонного зодчества Стародавнього Китаю довжиною 4 тис.км має висоту 6,6 м, ширину нижньої частини - 6,5 м, верхньої - 5,6 м.

При імператорі Цинь Шіхуанді була значно збільшена іригаційна система, споруджений великий канал між ріками Цзин та Ло, велося інтенсивне будівництво нових міст і шляхів.

На протязі I - на початку II ст. н.е. культура Ханьської імперії переживає розквіт. Саме до цього часу відноситься винахід напівфарфору - тонкостінної полірованої білої кераміки - у

виробництві предметів з якого китайці досягли неперевершеної майстерності.

Велика китайська стіна

У II-VI ст. широке розповсюдження в Китаї отримав буддизм. Великий вплив на китайське мистецтво цього періоду, особливо живопис і ваяння, справила індійська культура, що проникала разом з буддизмом.

5. Великі винаходи китайського народу. Наукові знання

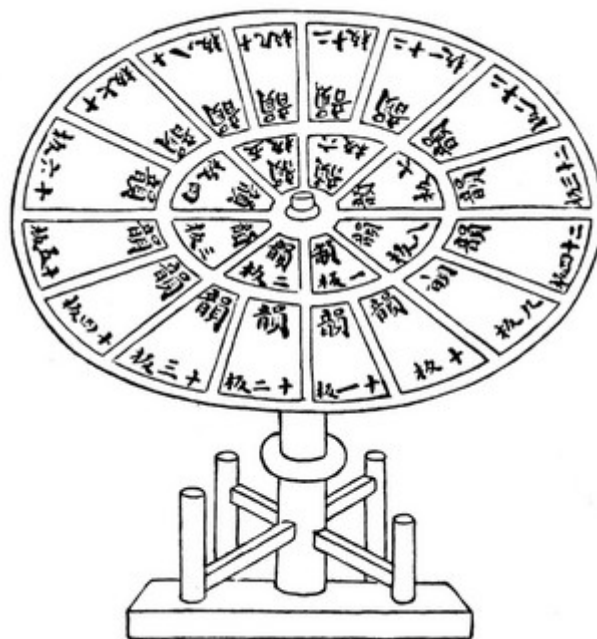
Стародавній Китай дав людству чудові винаходи. Довголітній керівник післявоєнного Китаю Мао Цзедун у 1950-х рр. зазначав: "Китайський народ породив багатьох великих мислителів, письменників, художників і створив безліч пам'яток культури. Вже дуже давно в Китаї був винайдений компас, 1800 років тому був винайдений спосіб виробництва паперу, 1300 років тому - друкування з дошок, 800 років тому - розбірний шрифт. Раніше європейців китайці почали використовувати і порох. Таким чином, Китай є однією з держав світу, що має найбільш давню культуру".

Модель китайського компаса періоду династії Хань

Паперова банкнота хуейцзі, надрукована в 1160 році

Ілюстрація, наведена в книзі вченого Ван Чжєня (1313 р.), показує літери набірного друку, які розташовані в особливому порядку по секторах круглого столу

Вже в добу Інь в Китаї був шовк. По великому шовковому шляху в перші століття нашої ери китайський шовк поширювався на ринках азійських та середземноморських країн.

До II ст. н.е. відноситься винахід і вдосконалення способу виробництва паперу. На початку II ст. н.е. китайський вчений Цей Лунь винайшов спосіб виготовлення паперу з суміші кори дерев, коноплі, мотузок. Винахід Цай Луня дозволив замінити дорогий шовк, на якому раніше писали китайці, папером.

Як зазначалось, дуже давно китайці винайшли компас, що вказував на південь. З III ст. н.е. починається широке застосування компасу у навігації.

Сучасні археологічні розкопки показали, що китайці раніше, ніж досі вважалось, винайшли фарфор. Вже в період другої династії Хань китайці вміли виготовляти порцеляновий посуд.

У добу розквіту культури в імперії Хань була заснована академія, організовувались бібліотеки, держава підтримувала письменників, вчених. Сприятливий для розвитку культури період правління другої династії Хань ознаменувався багатьма науковими відкриттями, більшість з яких пов'язана з іменами математиків Чжан Жуна I ст. н.е. та Чжан Хена 78-139 рр.. Чжан Жун розрахував взаємозв'язок між швидкістю течії води і опадами, що дозволило більш правильно будувати іригаційні споруди. Математик і астроном Чжан Хен створив макет небесної сфери. У 134 р. видатний вчений винайшов перший в світі сейсмограф, що міг визначати напрям центру землетрусу.

Сейсмограф створений Чжан Хеном

Ці великі винаходи і наукові відкриття базувалися на значних досягненнях китайської науки. Досить суттєвого рівня досягла математика, зокрема геометрія. Були відомі властивості прямокутного трикутника і вирішена задача рівності квадрата гіпотенузи сумі квадратів катетів.

Астрономічні спостереження починаються у добу Інь. Давньокитайські астрономи вміли вираховувати і передбачати сонячні і місячні затемнення, а також появу комет. Вони розподілили сузір'я, розташовані навколо Полярної зірки, і встановили таким чином карту зоряного неба. Астрономічні знання дали можливість побудувати особливу систему календаря, яка збереглася в незмінному вигляді. Основою цього місячного календаря було місячне літочислення, яке велося по циклах, що склалися з 60 років. Календар був тісно пов'язаний з землеробством. Рік поділявся на чотири сезони, узгоджених з чотирма порами року: весна, літо, осінь, зима.

Земные ветви	Элемент и стихия	Животное	Месяц	Часы дня
1 子 Цзы (Zi)	Вода Ян	Крыса	Декабрь	23-1
2 丑 Чоу (Chou)	Земля Инь	Бык	Январь	1-3
3 寅 Инь (Yin)	Дерево Ян	Тигр	Февраль	3-5
4 卯 Мао (Mao)	Дерево Инь	Кролик	Март	5-7
5 辰 Чэнь (Chen)	Земля Ян	Дракон	Апрель	7-9
6 巳 Сы (Si)	Огонь Инь	Змея	Май	9-11
7 午 У (Wu)	Огонь Ян	Лошадь	Июнь	11-13
8 未 Вэй (Wei)	Земля Инь	Овца	Июль	13-15
9 申 Шень (Shen)	Металл Ян	Обезьяна	Август	15-17
10 酉 Ю (You)	Металл Инь	Петух	Сентябрь	17-19
11 戌 Сюй (Xu)	Земля Ян	Собака	Октябрь	19-21
12 亥 Хай (Hai)	Вода Инь	Свинья	Ноябрь	21-23

Китайський календар: земні гілки

Високий рівень зрошувального інтенсивного землеробства привів до досить давнього накопичення і навіть певної систематизації агрономічних спостережень і знань, які в ханьську добу оформилися у вигляді найдавніших агрономічних трактатів. В цих трактатах викладені давні китайські теорії землеробства, багатопольного господарства, системи грядкових культур, сівозміни, використання добрив.

Розширення кордонів Китайської держави і чіткий адміністративний поділ країни викликали ранню появу і значний розвиток географії. Вже в добу Чжоу чиновники складали звіти про стан окремих провінцій головним чином з точки зору прибутковості земель. Один з таких перероблених звітів увійшов в якості розділу в книгу "Щу цзин". В цьому розділі, складеному біля VIII ст. до Р.Х. поданий географічний опис Китаю, поділеного на дев'ять провінцій. Докладно описуються гори, ріки, землі, податки кожної провінції. Географічні описи Китаю збереглися і в інших письмових пам'ятках.

Китайська культура сягає глибокої давнини. Унікальність її полягає в тому, що китайська писемність, що сягає витоків давньокитайської державності, зберегла безперервну нитку історичної традиції.

Конфуціанство, китайський традиціоналізм наклали вагомий відбиток на всю китайську культуру і зберегли незмінними багато форм давньої культури на протязі тисячоліть.

Культура Стародавнього Китаю, підсилена величезною масою її носіїв, справила глибокий, всепроникливий вплив на культурний розвиток багатьох сусідніх народів на території Монголії, Маньчжурії, Тибету, Індокитаю, Кореї і особливо Японії.

6. Національна бібліотека Китаю

Національна бібліотека Китаю (кит. 中国国家图书馆, англ. *National Library of China*, NLC) — найбільша бібліотека КНР, яка розташована в столиці Китаю Пекіні.

Історія

Стара будівля Національної бібліотеки Китаю.

Національну бібліотеку в Китаї було засновано в 1909 році як «Бібліотеку столичних учительських палат» (кит. 京□ □□□) за погодженням з тронем і урядом останньої китайської династії Цин. Після Сінхайської революції 1911 року «Столичні вчительські палати» були перейменовані в Пекінський університет, а бібліотека в серпні 1912 року була передана Міністерству освіти і відкрита для відвідувачів. У 1916 році на неї були покладені функції головної бібліотеки країни. У 1928 році бібліотека одержала статус Національної. У грудні 1998 року Державна рада затвердила зміну назви бібліотеки на «Чжунго гоцзя тушугуань» (Національна бібліотека Китаю). Відповідно до закону про друк від 1930 року Національна бібліотека стала реєструвати китайську друковану продукцію, а ще через рік для неї було побудовано спеціальне приміщення. До моменту проголошення Китайської Народної Республіки у фондах бібліотеки налічувалося не менш як півтора мільйона документів.

З 1987 року бібліотека займає 13 нових споруд загальною площею 140 тисяч м². Крім основного книгосховища та службових приміщень, є 33 читальні зали, розраховані на 3000 місць. Також є зали мікрофільмів, аудіо, відео матеріалів. Щодня бібліотеку відвідують понад 7 тисяч чоловік. Інформаційно-пошуковий процес повністю автоматизовано.

Фонди

Бібліотека нараховує понад 27 млн. одиниць зберігання. Серед особливо цінних експонатів — 35-тисячна колекція панцирів черепах та кісток різних тварин, на які були нанесені тексти, а також естампи,

отримані з відбитків на унікальних колодах, на бронзі та на камені XVI ст. до н. е., а також багато інших національних раритетів, серед яких понад 280 тисяч рідкісних книг епохи Тан, перші ксилографічні видання та тексти на шовку, шедеври давньої каліграфії та величезна енциклопедія «Юнле Дадянь», яка складається з 23 тисяч томів, стародавні карти й атласи. Щорічно фонди бібліотеки зростають на 500—600 тисяч примірників.

Сучасний стан

Читальний зал

Національна бібліотека Китаю є універсальною науковою бібліотекою, національним сховищем публікацій, національним бібліографічним центром, Національним центром мережі бібліотечно-інформаційних і науково-технічних бібліотек і Центром розвитку. Загальна площа бібліотеки займає 170 000 квадратних метрів, займаючи п'яте місце серед світових бібліотек. До кінця 2003 року бібліотека мала багату колекцію 24,110,000 томів і займала п'яте місце серед бібліотек світу. У колекції налічувалося 270 000 томів рідкісних книг, 1 600 000 томів стародавніх книг.

На 2010 рік бібліотека розміщується у трьох будівлях. Головна будівля споруджена в 1987 році. Стара будівля споруджена в 1931 році і до 1987 року була головною будівлею, зараз у ньому розміщується відділ давніх книг бібліотеки (англ. *NLC Ancient Book Library*). 9 вересня 2008 року відкрито новий корпус на північ від Головної будівлі, що будувався з 2003 року ^[2] (автори проекту — Міхаель Циммерман, Юрген Енгель ^[3]). При загальній площі більше 80,5 тисячі квадратних метрів у новому корпусі можуть

обслуговуватися одночасно близько 8 тисяч читачів. Тепер разом з новим корпусом загальна площа бібліотеки склала 250 тисяч квадратних метрів. Її випереджають тільки Національні бібліотеки Франції та США. Головна будівля також називається " Південна частина Національної бібліотеки Китаю " (англ. *NLC South Area*), а новий корпус — " Північна частина Національної бібліотеки Китаю " (англ. *NLC North Area*).

Бібліотека не тільки має найбільшу колекцію китайських книг у світі, але і найбільшу колекцію матеріалів іноземними мовами в країні. Бібліотека відкрита для відвідування 365 днів на рік.

7.Пекінська опера

Пекінська опера — це одна з форм китайського театру

Грим в Пекінській опері

Сцена в Пекінській опері

Виконавець жіночої ролі опери Пекіну

Виконавець чоловічої ролі опери Пекіну

Актори в амплуа «дань»

У Пекінській опері для чоловічих ролей встановлено певний грим. Поєднуючи реалістичне і символічне і, виходячи з душевного стану, моральних якостей, думок і почуттів, а також зовнішності, віку та громадського стану героя, гримери-художники узагальнюють все це в найтиповіших рисах його вигляду і характеру та у відповідності з цим створюють різні зразки гриму, даючи характеристику персонажу ще й за допомогою кольору. Зазвичай червоний колір в гримі — це колір відданості і чесності, чорний — прямоти та сміливості, синій і зелений — хоробрості і рішучості, жовтий і матово-білий — жорстокості і хитрості; золотий же і сріблястий кольори використовують для міфічних героїв.

Персонажі Пекінської опери

Персонажі Пекінської опери поділяються на 4 види, і кожен вид, у свою чергу, поділяється на різні, сценічні амплуа. Амплуа «шен» — це чоловічі ролі. У відповідності до соціального становища і віку амплуа «шен» поділяється на персонажів категорії «лаошен» — старих і людей похилого віку з бородою і «сяошен» — молодих хлопців, юнаків.

Амплуа «дань» — це жіночі ролі, серед них виділяються персонажі, що зображують молодих жінок і жінок середніх років. До амплуа «дань» належать: «цін'ї», т. е. ролі спокійних, стриманих жінок, «хуадань» — безпосередні, сміливі дівчата і «удань», тобто власне героїні.

Амплуа «цзін» — це теж чоловічі ролі, в яких показані чоловічі персонажі з відкритим сміливим характером.

Амплуа «мо» — це другорядні ролі, вони наближаються до амплуа «лаошен»; за віком персонаж «мо» повинен бути старшим ніж персонаж «лаошен».

Зазвичай персонаж «мо» передбачає в Пекінській опері нерозумного старого з низів суспільства.

До амплуа «чоу» відносяться добрі, комічні персонажі або хитрі, підступні, але дурні лиходії. Подібні ролі можуть грати і жінки, і чоловіки, і все це в Пекінській опері служить для зображення людей з низів суспільства.

Історія опери Пекіну

Пекінська опера називається «оперою Сходу». Вона є дорогоцінною національною спадщиною Китаю і називається так тому, що як самостійний театральний жанр вона сформувалася і визріла в Пекіні. Пекінська опера існує вже понад 200 років. Її витoki корінням йдуть з XVIII ст. Вона бере початок від декількох видів стародавніх місцевих музичних драм, особливо від місцевих музичних драм провінції Аньхой. У 1790 р. з нагоди святкування ювілею Цінського імператора, в Пекін прибула з провінції Аньхой театральна трупа. Успіх її виступу спонукав приїхати в Пекін і інші аньхойські трупи. Поступово, в кінці XIX ст. і початку XX ст. на основі відбору та запозичення художніх засобів з'явився жанр "Цзінцзюй" - власне Пекінська опера. Успадкувавши кращі традиції китайського національного театру, Пекінська опера в художньому відношенні піднялася над іншими місцевими театральними жанрами, посіла серед них особливе місце. Посилення політичного та культурного впливу Пекіна сприяло поширенню Пекінської опери по всій країні. Найповніше втілюючи в собі специфіку давньокитайського театру, цей жанр отримав загальнонаціональне визнання. Пекінська опера - це синтетичне виконавче мистецтво, оскільки в ній представлені рухи, акробатика, жести і міміка. Грим в Пекінській опері являє собою окреме, досить специфічне мистецтво. Характеристику персонажа можна визначати за особливостям гриму. Наприклад, червоний колір в гримі означає відданість і чесність,

фіолетовий - хоробрість і рішучість, чорний вказує на прямоту і вірність персонажа, а білий викриває злочин! Синій - символ твердості та хоробрості, жовтий - жорстокості та омані, і - повторимо - золотий і срібний кольори застосовуються для характеристики буддійських та міфічних героїв. Зазвичай вважають, що кінець XVIII ст. був першим періодом повного розквіту Пекінської опери. У той час Пекінська опера користувалася популярністю не тільки в народі, але й в імператорському палаці. Тоді члени імператорського палацу й вищі верстви суспільства любили дивитися постановки Пекінської опери. Палац надавав артистам чудові умови, костюми, грим, а також сценічні декорації. 20-40 роки XX ст. - це другий період розквіту Пекінської опери. У цей період виникли різні школи Пекінської опери. Найвідомішими були школа Мей (Мей Ланьфан - 1894-1961 рр.), школа Шан (Шан Сяюнь - 1900-1975 рр.), школа Чен (Чен Яньцзю - 1904-1958 рр.) і школа Сюнь (Сюнь Хойшен - 1900-1968 гг.). У кожній існувала велика група відомих артистів, які виступали на сценах великих китайських міст, таких як Шанхай і Пекін. Мей Ланьфан був першим, хто представив Пекінська оперу всьому світу. У 1919 р. він побував із гастроллями в Японії, завдяки чому мистецтво Пекінської опери вперше було показано за кордоном. У 1930 р., на запрошення зі США, Мей Ланьфан поїхав в Америку. Півроку він виступав на сцені, де його гаряче прийняли прості американці, а також діячі мистецтва і науки. У 1935 р. він виступав у Радянському Союзі, що стимулювало розвиток світової опери та драми. Майстер прославився віртуозним виконанням жіночих ролей у виставах Пекінської опери і наблизив давні форми китайського театру до сучасності.

У роки реформ і відкритості мистецтво Пекінської опери отримало новий розвиток. Як дорогоцінне надбання мистецтва Китаю Пекінська опера отримала велику допомогу і підтримку з боку китайського уряду. Нині у великому театрі «Чан'ань» в Пекіні круглий рік йдуть вистави Пекінської опери. А конкурс любителів Пекінської опери привертає численних любителів цього виду театралізованих вистав з усіх кінців світу. Крім того, Пекінська опера ще відіграє важливу роль у культурному обміні Китаю з іншими країнами світу.

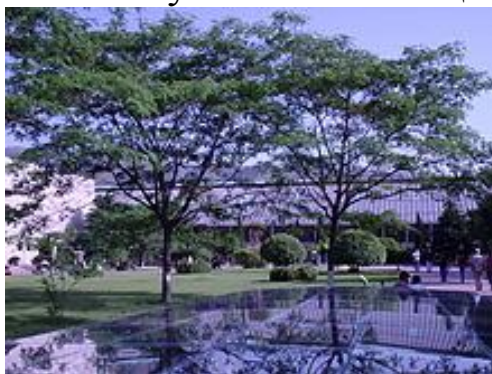
8.Теракотова армія

Музей теракотових вояків і коней імператора Цинь Ши Хуанди

Сіань. Музейна експозиція

Дворик Музею теракотової армії

Теракотова армія (кит. 兵馬俑) — відома у світі археологічна пам'ятка з Китаю. Увійшла в перелік всесвітнього надбання ЮНЕСКО.

Знахідка світового значення

Курган з похованням першого імператора було ідентифіковано археологами лише в 1974 році, тоді з'ясувалося, що гора Лішань — це рукотворний некрополь. Місцеві селяни копали колодязь. І разом з зайвим ґрунтом підняли на поверхню — теракотову голову. Відтоді на місцевості розпочалися розкопки.

Комплекс отримав популярність в ЗМІ після оприлюднення знахідок теракотової армії та військових колісниць. Фігури воїнів і коней розмістили у трьох велетенських поховальних коморах — склепах. Вони отримали номери за часом відкриття — «1», «2», «3». Комори сягають у ґрунт на п'ять метрів. Рови через кожні три метри мають спіну — опору, а дно кожного рову викладене чорною цеглою. Археологічні розкопки в коморах тривають.

Теракотова армія закопана у землю зі східного боку. За припущеннями, цей бік був найвразливіший в ту пору, саме його і повинна була захищати імператорська армія.

Поховальна комора «1»

Вона найбільша серед розкопаних. Її довжина — 230 метрів зі сходу на захід, а з півдня на північ — 62 м. Загальна площа — 14.000 м². З розкопу піднято близько однієї тисячі фігур вояків, коней та військових колісниць. За попередніми підрахунками, кількість очікуваних фігур сягатиме шести тисяч. Вояки вишикувані у прямокутник, більшість із них — піхота. Головний підрозділ стрільці — лучники з луками, кожний з вояків має свій сагайдак (зброя). За лучниками — розміщені вояки з щитами. З флангів їх захищають бічні підрозділи.

Поховальна комора «2»

Археологи зайшли її у **квітні 1976** року. Вона майже вдвічі менша за площею від склепу «1». Її загальна площа — 6.000 м². З

урахуванням щільності розташування фігур тут очікуть знайти **470** теракотових статуй коней, **900** теракотових статуй вояків і декілька колісниць, а також зразки металевої зброї.

Поховальна комора «З»

Археологи зайшли її у **травні 1976** року. Її загальна площа — 520 м². Дослідження склепу довели, що кількість фігур тут найменша — 64. За припущеннями, це штабна команда. Але фігури часто позбавлені голови, яку виготовляли окремо. Тривала робота по створенню фігур тут не була доведена до кінця і безголових офіцерів закопали недоствореними.

Фігури вояків і коней створені у повний зріст, зріст вояків коливається в межах 1.70 см — бл. 2.00 м. Але кожна фігура — індивідуальна, як за характером, так і за виразом обличчя, за обладунками. Реалістично відтворені — деталі одягу, зачісок, вуса, обладунки.

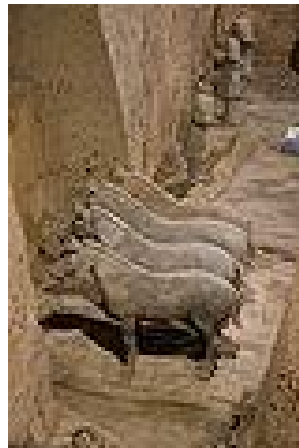
Технологія створення

Дослідження пошкоджених фігур виявило, що спочатку створювали узагальнений макет тулуба. Його вкривали новим шаром глини, реалістично відтворювали деталі і сушили. Підсушені фігури

проходили випалення в печах. Готову фігуру фарбували. На більшості фігур розфарбування зникло, але частка фарб збережена. Поховальні комори постраждали від пожежі і від вологи. Деякі фігури розколоті на шматки. Розкопані фігури виймають і відразу розпочинають реставрувати. Якщо артефакт не дуже пошкоджений, його реставрація триває близько 30 діб.

Пошкоджені ділянки поховання

Військові коні

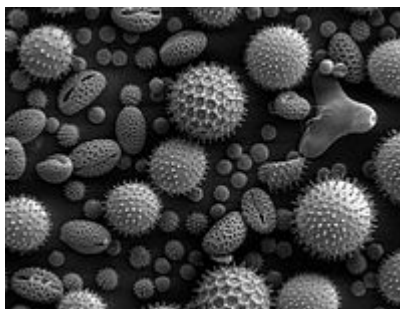
Терракотова фігура полководця

Офіцер

Дослідження і аналізи

Пилок рослин під електронним мікроскопом.

Тривають дослідження знайдених артефактів. На аналіз взяті зразки глин, що пішли на створення фігур. Розмолоті шматочки матеріалів з глибоких шарів дали зразки органічних залишків, які отримали методом гравітаційної сепарації. Це перш за все — пилок більш ніж тридцяти рослин з місцевостей, де виготовляли фігури. Пилок при термічній обробці зазвичай руйнується. Але у глибоких шарах, які погано прогрівались, він зберігся.

Пилкові зернятка з фігур коней та фігур вояків досить різні. Виявилось, що коней виготовляли неподалік майбутнього поховального комплексу. Це також звільняло будівельників від транспортування крихких вантажів, адже вага теракотового коня досягає **200 кілограмів**. В глині коней — пилок сосни та Гінкго білоба, реліктового дерева Китаю.

Вага теракотового вояка менша і досягає тільки **136 кг**.

Музейний комплекс

1 жовтня 1997 року відбулося відкриття Музею теракотових вояків и коней імператора Цинь Ши Хуанди. Музей (археологічний об'єкт) вважають найбільшим на планеті. В музеї постійно діють шість головних експозицій:

- три розкопи (склепи «1», «2», «3»),
- виставка бронзових колісниць і коней,
- виставки культурних реліквій та історичних коштовностей з мавзолею Цинь Ши Хуанди.

Вивчення поховального комплексу триває і досі, причому місце поховання імператора ще чекає на розкриття. Курган вінчало якесь пірамідальне приміщення, де, за однією з версій, душа покійного мала здійснитися у небо.

Реконструкція обладунку

Реконструкція первісного розфарбування

Імператорський поховальний комплекс

Ніщо не ілюструє могутність Цінь Шихуанді ліпше, аніж розміри похоронного комплексу, який було зведено ще за життя імператора. Спорудження гробниці почалося відразу після утворення імперії неподалік від нинішнього м. Сіаня. За свідченням Сима Цяня до створення мавзолею було залучено понад 700 тис. робітників і

ремісників, і тривало воно 38 років. Периметр зовнішньої стіни поховання становив 6 км.

Теракоти замість живих

Для супроводу імператора в потойбічному світі було створено численне теракотове військо. Воїнів і коней цієї армії було зроблено в різних куточках Китаю. Армія глиняних воїнів покоїться в бойовому шикуванні у паралельних склепах глибиною від 4 до 8 м за 1,5 км на схід від гробниці власне імператора. На цей час археологи звільнили від ґрунту близько 1500 статуй. Фігури воїнів є справжніми витворами мистецтва, оскільки виконані в індивідуальному порядку, вручну і з використанням різних методик, їх тіла раніше мали яскраве забарвлення. Кожна окрема статуя має свої унікальні риси і навіть вирази обличчя. Представлені воїни відрізняються за рангом (офіцери, рядові солдати) та озброєнням (спис, арбалет або меч). Окрім глиняних статуй, в 1980 р. за 20 м від гробниці імператора було виявлено дві бронзові колісниці, кожна з яких складається з понад 300 деталей. Колісниці запряжені четвірками коней, збруя яких містить золоті і срібні елементи. Незабаром після смерті імператора його гробницю пограбували, а пожежа, спричинена грабіжниками, призвела до обвалу стелі, поховавши багатотисячне глиняне військо у вологому ґрунті на більш ніж дві тисячі років. Окрім цього, достеменно невідомо, скільки ще глиняних воїнів спочиває навколо усипальниці стародавнього імператора.

І хоча замість живих воїнів врозріз звичній традиції спільно з імператором було поховано їхні глиняні копії, що деякими фахівцями розцінюється як вельми прогресивний крок, не слід забувати, що окрім статуй воїнів разом з Цінь Шихуанді було закопано за різними оцінками до 70000 (!) робітників разом зі своїми родинами, а також близько 3000 наложниць.

Комплекс гробниці Цінь Шихуанді першим поміж китайських об'єктів було внесено ЮНЕСКО до Реєстру об'єктів світової культурної спадщини.

Виставки

Розуміючи, що не всі мають можливість подорожувати Китаєм, уряд наказав:

- створити музейний комплекс на місці поховального комплексу
- продовжити археологічне дослідження місцевості і гробниць ансамблю
- реставрувати пошкоджені теракоти
- зробити їх копії у повний розмір та розпочати виставки за кордоном, що демонструють окремі скульптури теракотової армії. Виставки за кордонами Китаю вже розпочалися (серед них — виставка в місті Новосибірськ у 2010 р.)

Висновки

Культура суспільств Стародавнього Сходу є важливим кроком уперед у розвитку духовного життя людства. Саме тут виникли різні системи писемності — клинопис, ієрогліфи тощо. Було покладено початок науковим знанням у царині астрономії, математики, медицини, філософії, створена художня література; зодчі та художники знайшли рішення цілого ряду принципових питань архітектури, скульптури, живопису, декоративно-ужиткового мистецтва.

Центральною фігурою в мистецтві Стародавнього Сходу став образ людини, хоч і часто пов'язаний з прославленням деспотії або з поклонінням міфічним істотам. Але водночас у творах мистецтва виражено велич людини, відбилися риси реального життя, народні міфи.

Подальшого розвитку набули живопис і скульптура, ужиткове мистецтво. В синтезі образотворчих мистецтв домінуюче значення мала архітектура. Піраміди Єгипту, зіккурати Дворіччя, храми та палаци не лише возвеличували небожителів і земних владик, а й свідчили про високу майстерність народів Стародавнього Сходу.

В образотворчому мистецтві були вироблені обов'язкові норми побудови художнього зображення — канони, що пояснювалось як необхідністю закріплювати досягнення в зображенні людського тіла та винайденні композиційних рішень, так і відносною затримкою художнього розвитку. На ранніх етапах ці канони сприяли вдосконаленню майстерності митців Стародавнього Сходу, хоча в подальшому гальмували розвиток мистецтва.

Мистецтво численних народів Стародавнього Сходу дуже різне за своїми вихідними формами, художніми досягненнями, шляхами розвитку, однак має багато схожих принципових рис.

Традиції культури Стародавнього Сходу збереглися впродовж віків і справили велике значення на розвиток багатьох народів Азії і Європи в подальші періоди.

Література

1. Греченко В.А, Чорний У.В., Кушнерук В.А., Режко В.А. Історія світової та української культури: Підручник для вищ. закл. освіти. – К. Літера, 2000.
2. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посіб. С.М. Клабчук, В.Ф. Остафійчук. – 5-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання – Прес, 2004.
3. Історія світової культури. Культурні регіони: Навч. посібник / За ред. Л. Т. Левчук. – К.: Либідь, 1997. – 448 с.
4. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу: Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 480.
5. Культурологія: теорія та історія культури. Навч. посіб. / За ред. І. І. Тюрменко, О. Д. Горбула. — К.: Центр навчальної літератури, 2004.
6. Шейко В. М., Гаврюшенко О. А., Кравченко О. В. Історія світової культури: Навч. посібник / Наук. ред. В. М. Шейко.— К.: Кондор, 2006.

